

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
grundläroartutbildning med inriktning mot arbete i fritidshem
VT 2017

Det behövs inte så mycket för att få till det lilla

*En studie om fritidshemspersonalens uppdrag i förhållande till
fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016*

Fredrik Lindberg och Emil Wikbourn

Sektionen för lärande och miljö

Författare

Fredrik Lindberg
Emil Wikbourn

Titel

Det behövs inte så mycket för att få till det lilla – En studie om fritidshemspersonalens uppdrag i förhållande till fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016.

Handledare

Emelie Nilsson

Examinator

Anna Linge

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka hur fritidshemspersonal beskriver sitt uppdrag i förhållande till fritidshemmets kapitel i läroplanen Lgr 11 rev. 2016. Ett läroplansteoretiskt perspektiv ligger till grund för antagandet att en läroplan är en text som föreskriver ett önskat innehåll, men att personalen och yttre faktorer spelar in i vilken innebörd läroplanen ges i praktiken. Fokusgruppsdiskussioner med personal från fyra fritidshem har genomförts. Studiens resultat och analys pekar på att personalen har i uppdrag att tillgodose elevers önskemål och behov, samtidigt som de behöver skapa nya erfarenheter för eleverna och stimulera dem att utöva inflytande i verksamheten. Fritidshemmets kapitel i läroplanen har bidragit med tydlighet och fungerar som ett verktyg när fritidshemspersonalen ska definiera, motivera och argumentera för sin verksamhet. För att uppfylla sitt uppdrag behöver fritidshemspersonalen förutom ekonomiska och organisatoriska förutsättningar även samarbeta och arbeta för utveckling på både grupp- och individnivå.

Ämnesord

Fritidshem, Läroplan, Styrdokument, Fritidshemspersonals uppdrag, Läroplansteori

Innehåll

Förord	6
1 Inledning.....	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
2 Teori	9
2.1 Teoretisk utgångspunkt.....	9
2.1.1 Hur styrdokument tolkas och implementeras	9
2.2 Litteraturgenomgång.....	10
2.2.1 Konsekvenser och svårigheter när styrdokument implementeras	10
2.2.2 Personalens och rektorns roller i planering och genomförande av fritidshemmets uppdrag	11
2.2.3 Meningsfull fritid i fritidshemmet	12
2.2.4 Elevernas inflytande i och ansvar för fritidshemmets verksamhet	13
3 Metod.....	14
3.1 Val av metod.....	14
3.1.1 Kvalitativ metod	14
3.1.2 Fokusgruppsdiskussioner	14
3.2 Urval	15
3.2.1 Fokusgruppernas sammansättning	16
3.3 Insamling och bearbetning av empirin.....	16
3.4 Genomförande	17
3.4.1 Diskussionspunkter	18
3.5 Metodkritik	19
3.6 Etiska ställningstaganden.....	19
4 Resultat och analys.....	21

4.1	Skapa relationer till och samarbeta med andra fritidshem.....	21
4.2	Samarbeta mellan personalen i olika verksamheter.....	22
4.3	Personalgruppens sammansättning	24
4.4	Fritidshemmets kapitel i läroplanen kräver tid och underlättar motivering.....	25
4.5	Samarbeta med föräldrar och komplettera hemmet	27
4.6	Anpassa verksamheten efter elevgruppen och lokala förutsättningar	29
4.7	Erbjuda eleverna rekreation och vila	31
4.8	Erbjuda olika aktiviteter och utmana eleverna	33
4.9	Låta eleverna ha inflytande och ta ansvar.....	34
4.10	Sammanfattande analys.....	37
5	Diskussion	39
5.1	Fritidshemmets kapitel i läroplanen skapar avgränsning och en gemensam begreppsvärld för personal och rektor	39
5.2	Uppdraget kräver tid, samarbete och kontinuitet.....	39
5.3	Fritidshemspersonalen ska tillgodose elevernas behov och önskemål utifrån ett individ- och samhällsperspektiv	41
5.4	Personal måste tillsammans med elever och föräldrar definiera verksamheten .	43
5.5	Sammanfattande diskussion.....	44
5.6	Fortsatt forskning.....	47
	Referenser.....	48
	Bilaga 1 – Missivbrev.....	50
	Bilaga 2 – Diskussionspunkter	51

Förord

Arbetet med denna studie har varit både långt och tufft, och ibland har det varit svårt att ”se skogen för träden”. Men i slutändan ser vi i backspegeln en process som lärt oss mycket, och ett arbete som vi känner berör oss och vårt framtida yrke på ett tydligt sätt. Det är på sin plats att tack riktas till ett antal viktiga personer som spelat en avgörande roll för att detta arbete har blivit till.

Ni, personal i fritidshem, som tagit emot oss och delat med er av era tankar och funderingar kring ert, och i framtiden vårt, uppdrag. Tack!

Ni, rektorer, som varit tillmötesgående, hjälpts oss få kontakt med fritidshemspersonal och gjort det möjligt för oss att planera genomförandet av vår studie. Tack!

Emelie Nilsson, vår handledare, som genom hela arbetet varit kontaktbar, hjälpsam och gett såväl kritik som beröm när det varit på sin respektive plats. Du har varit en stor hjälp!
Tack!

Trevlig läsning!

Fredrik Lindberg & Emil Wikbourn

1 Inledning

Fritidshemmet är en verksamhet som genomgår stora förändringar. Det senaste decenniet har antalet elever som är inskrivna i fritidshem ökat med över fyrtio procent samtidigt som fritidshemmen i sig minskat i antal med nästan tio procent (Skolverket 2016a), och de senaste drygt tjugo åren har fritidshemmet gått från att stå utanför läroplanen till att år 2016 få ett eget kapitel i den sedan 2011 gällande *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet – Lgr 11* (Skolverket 2016b).

Dessa förändringar ställer en del krav på personalen i verksamheten, som måste anpassa sitt arbete dels efter växande elevgrupper och dels efter förändrade riktlinjer i styrdokumentet, särskilt som fritidshemmets kapitel i, den år 2016 reviderade upplagan av, Lgr 11 tydligt betonar vikten av att utgå ifrån varje enskild elev i planeringen av arbetet, samtidigt som arbetet ska vara grupporienterat:

Undervisningen i fritidshemmet kompletterar förskoleklassen och skolan genom att lärandet i högre grad ska vara situationsstyrt, upplevelsebaserat och grupporienterat samt utgå från elevernas behov, intressen och initiativ. (Skolverket 2016b, s. 24)

Dessa utmaningar och relationen mellan styrdokument och praktisk verksamhet, och särskilt fritidshemspersonalens uppfattningar därom, är vad denna studie fokuserar på. Fritidspedagogers syn på förhållandet mellan fritidshemmets verksamhet och läroplanens riktlinjer undersöks genom fokusgrupper. Resultatet presenteras, analyseras och slutligen diskuteras utifrån relevant forskning och teori.

1.1 Bakgrund

Fritidshemmet har sedan 2011 lytt under kap. 1 och 2 i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet i tillämpliga delar (Skolverket 2014). I dessa kapitel beskrivs skolans värdegrund och uppdrag respektive övergripande mål och riktlinjer. Det beskrivs att eleverna ska inhämta och utveckla kunskaper och värden, bland annat demokratiska sådana, och att utbildningen ska främja en respekt för människor och individen och en livslång lust att lära (Skolverket 2016b). Mycket fokus läggs på olikheter mellan människor på olika plan, och att skapa förståelse kring dessa. Ett viktigt uppdrag som återupprepas för skolan, och i tillämpliga delar fritidshemmet, är kort sagt att förbereda eleverna för ett vuxenliv som nyttiga medlemmar av samhället, genom att ge dem de verktyg i form av värden och kunskaper som de behöver. Olika arbetssätt nämns

liksom olika perspektiv på kunskap – historiskt, miljö-, internationellt samt etiskt perspektiv. De övergripande målen och riktlinjerna i kap. 2 ger mer detaljerade beskrivningar av de teman som lyfts i kap. 1, och pekar ut olika ansvar för skolan, personal i skolan samt läraren (ibid.). I dessa två kapitel nämns inte fritidshem uttryckligen, utan det är till synes upp till varje verksamhet, och i förlängningen varje individ, att tolka fritidshemmets uppdrag utifrån dessa riktlinjer.

År 2016 reviderades dock Lgr 11 och ett nytt kapitel, särskilt riktat mot fritidshemmet, infördes. Syftet med fritidshemmet beskrivs i det nytillkomna kapitlet som att undervisningen ska komplettera skolans och förskoleklassens dito dels genom att vara mer grupporienterad, situationsstyrd och upplevelsebaserad (Skolverket 2016b). Detta ska göras genom att ta tillvara på elevernas behov, intressen, erfarenheter och initiativ samt att utmana och inspirera eleverna. Eleverna kan på så sätt ges möjlighet att utveckla förmågor som kreativitet, estetiska förmågor, problemlösning, tilltro till sin förmåga, samarbetsförmåga och konflikthantering för att nämna några. Lek, rörelse och utevistelse är också viktiga delar av verksamheten som ska hjälpa eleverna att utveckla ett intresse för fysisk aktivitet och en hänsyn till miljö och medmänniskor (Skolverket 2016b).

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna studie har som syfte att undersöka hur fritidshemspersonal¹ talar om förhållandet mellan fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 och verksamheten i praktiken. Mot detta syfte har följande frågeställningar använts:

- Hur beskriver fritidshemspersonal sitt uppdrag utifrån målen för verksamheten som beskrivs i fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016?
- Vilka förutsättningar beskriver fritidshemspersonal som nödvändiga för att utföra detta uppdrag?
- På vilket sätt beskriver fritidshemspersonal att fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 har påverkat deras arbete?

---

¹ Benämningen *fritidshemspersonal* används istället för *fritidspedagog* eller *grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem* då studien riktar sig mot personal som arbetar i fritidshem, utbildad såväl som utbildad. Se kap [3.5 Urval](#).

2 Teori

Denna studies syfte är att undersöka hur fritidshemspersonal talar om förhållandet mellan fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 och verksamheten i praktiken. Nedan kommer uppsatsens teoretiska utgångspunkt, och begrepp därur som används för att analysera denna studies resultat att presenteras. Därefter presenteras litteratur och tidigare forskning som används i studiens diskussion.

2.1 Teoretisk utgångspunkt

Denna studie har planerats och genomförts utifrån ett antal antaganden, som ligger inom ramen för det Linde (2012) skriver om *läroplansteori*. Läroplansteori, som Linde (ibid.) beskriver det, tar sitt avstamp i teorier av den engelske pedagogen Basil Bernstein som skrev att "Curriculum defines what counts as valid knowledge" (Bernstein 1971, s. 47 se Linde 2012, s. 7). Detta använder Linde (2012) som utgångspunkt, när han beskriver att läroplanen som dokument uttrycker riktlinjer för en önskvärd utveckling, samtidigt som den bara är en av flera faktorer som spelar in i vad som faktiskt genomförs i en pedagogisk verksamhet. Personalen som verkar inom denna verksamhet har ett stort ansvar i att tolka och uppfylla det som föreskrivs i läroplanen, vilket förutsätter kollegialt samarbete (ibid.).

Med utgångspunkt i ovanstående görs antagandet att personalen i fritidshemmet i någon mån gör tolkningar och värderingar kring innehållet som läroplanen föreskriver. För denna studie är det intressant att titta på hur personalen talar om sitt uppdrag i förhållande till vad som är viktigt innehåll och vilka förutsättningar som påverkar detta innehåll. Nedan kommer ett antal begrepp som beskriver olika aspekter av urval av innehåll att presenteras. Dessa begrepp kommer att användas i analysen av studiens resultat.

2.1.1 Hur styrdokument tolkas och implementeras

Linde (2012) beskriver en rad faktorer påverkar vilket innehåll som anses relevant för ett visst ämne. Själva ämnets, eller i denna studies fall verksamhetens, utformning utgör en viktig faktor för vad som tolkas in i dess innehåll. Om ett ämne är *paradigmatiskt* (ibid.) råder det konsensus bland de som undervisar kring vilket innehåll som är viktigt, exempelvis inom kemi. Den individuella läraren gör här inga större tolkningar, utan följer det som anses vara relevant. Råder det mer skilda meningar om innehållet kallas ämnet

icke-paradigmatiskt, vilket medför att den individuella läraren har mer frihet såväl som ansvar i att tolka och välja ut relevant innehåll. Nära dessa två begrepp ligger begreppen *avgränsning* och *inramning*. Dessa begrepp är myntade av Basil Bernstein och översatta och tolkade i Linde (ibid.). Ett ämnes avgränsning beskriver hur väl definierat eller beskrivet ämnet och dess innehåll är, för den som ska undervisa. Ju tydligare beskrivet desto starkare avgränsning. Inramning är den kontroll läraren själv har inom ämnets ramar att styra över innehållet. Om ämnet är starkt avgränsat ges större möjlighet till inramning för läraren, då denne har tydliga ramar att förhålla sig till, medan svag avgränsning leder till större tolkningsutrymme men mindre möjlighet till inramning (ibid.).

Läraren själv har också olika *repertoarer* (Linde 2012) som påverkar innehållet baserat på hans kunskaper och handlingar. Begreppet innefattar det en lärare behärskar att arbeta med, det hen faktiskt arbetar med samt det innehåll och de metoder hen behandlar i möjliga och verkliga lektioner (ibid.). Vid svagare avgränsning ges större utrymme för lärarens repertoarer att påverka innehållet, och detta påverkar således lärarens tolkning av ämnet.

Yttre omständigheter som påverkar ämnen och innehåll kallas inom det läroplansteoretiska perspektivet för *ramfaktorer* (Linde 2012). Sådana faktorer kan vara tid till förfogande, elevgruppens storlek, tillgänglig utrustning och lokaler såväl som beslut och riktlinjer från olika nivåer i samhället eller verksamheten.

Vidare kan urval av innehåll ske *teleologiskt* – då du gör ett val för att du vill uppnå eller undvika något särskilt – eller *kausalt* – då du gör ett val på grund av de förutsättningar som råder (Linde 2012).

2.2 Litteraturgenomgång

Nedan presenteras tidigare forskning och litteratur som belyser olika aspekter av fritidshemmets uppdrag och omständigheter som påverkar detta uppdrag.

2.2.1 Konsekvenser och svårigheter när styrdokument implementeras

I en fokusgruppstudie (Renblad & Bodin 2012) som undersökt förskolechefers syn på förskolans läroplan Lpfö 98, och särskilt på de nya skrivelser som påverkar förskolläraernas ansvar som kom i den reviderade versionen 2010, visar det sig att informanterna upplever att verksamheten fått ökad status och att rutiner för

föräldrakontakt utvecklats (ibid.). De uttrycker också en uppfattning om att läroplanen lett verksamheten från barnpassning mot en mer målstyrd pedagogisk verksamhet där förskollärarnas kompetens har lyfts fram. Ansvar för att implementera och följa läroplanen beskrivs ligga hos förskollärarna, medan förskolecheferna ser att deras eget ansvar är att stötta och skapa förutsättningar för förskollärarna att lyckas. Det uttrycks också en oro att det tydligare ämnesinnehållet i den nya läroplanen kommer att ta fokus från omsorgen (ibid.).

I en studie av Norberg (2006) baserad på observationer i en skolklass, belyses svårigheterna i att implementera det demokratiska uppdrag som beskrivs i läroplanen Lpo 94. I studien belyses svårigheten i att uppfylla det demokratiska uppdrag som läroplanen beskriver, eftersom allt en lärare gör sänder signaler om mer eller mindre medvetna moraliska värderingar. Praktiken "här och nu" påverkas av den individuella lärarens erfarenheter och värderingar, och för att implementera läroplanen i skolan krävs ett organiserat utvärderings- och självreflekterande arbete som synliggör dessa dolda värderingar (ibid.)

2.2.2 Personalens och rektorns roller i planering och genomförande av fritidshemmets uppdrag

Både skolan och fritidshemmet som verksamheter är decentraliserade, och personalen inom dem har både möjlighet och ansvar att planera och genomföra verksamheten genom att vara professionella, medvetna och ansvarstagande gentemot verksamheten, sig själva och varandra (Granström & Lander 2000; Svedberg 2016). För att uppnå detta krävs enligt Granström och Lander (2000), på ett organisatoriskt plan, tid och möjligheter för samarbete samt, på ett individplan, en önskan eller vilja att utvecklas. Det är viktigt att personalen får lära känna varandra, konkretisera målen och skapa normer och strategier som grupp (Nilsson 2016). Detta tillsammans med organisatoriska faktorer som planeringstid och gruppens sammansättning påverkar resultatet av samarbetet (ibid.). För att kunna samarbeta på ett givande sätt, beskriver Ludvigsson (2009) i en avhandling, behöver personal och rektor känna tillit för varandra, skapa förståelse för varandras uppdrag, och bilda en gemensam begreppsvärld så att de kan kommunicera på ett meningsfullt sätt.

För att kunna skapa mening med fritidshemmets verksamhet beskriver Haglund (2011) att personalen behöver en adekvat utbildning som belyser både omsorgen och lärandet.

Vidare är det viktigt personalen ges förutsättningar i form av lokaler, planeringstid och lämpligt stora elevgrupper för att kunna utföra sitt uppdrag. Ett problem som lyfts (ibid.) är att det i styrdokumentet inte ges närmare anvisningar för vad dessa förutsättningar innebär. Det är därför fördelaktigt om föräldrarna har kunskap och är medvetna om vad fritidshemmet gör och potentiellt kan göra, så att de kan ställa krav och ge feedback för verksamheten. Detta kan bidra till att belysa problem och ge signaler till när ovanstående förutsättningar inte möts på ett tillfredsställande sätt (ibid.).

2.2.3 Meningsfull fritid i fritidshemmet

Fritidshemmet ska bidra till en meningsfull fritid för eleverna (Haglund 2011; Skolverket 2016b). Fokus för verksamheten bör vara att utgå från elevernas intressen, behov och önskemål, och belysa lärandet däri (Haglund 2011). För att kunna göra detta behöver personalen ha kompetens inom det som eleverna anser vara intressant, enligt en studentuppsats av Cato och Böcker (2015). Detta för att aktiviteterna ska kunna bli stimulerande och utgå från ett pedagogiskt syfte, så att inte en aktivitet som exempelvis datorspelande enbart ses som tidsfördriv (ibid.).

Även om personalen planerar aktiviteter är det viktigt att motivera och skapa intresse hos eleverna, så att lärande kan ske och kunskap förmedlas och upptas (Haglund 2011). Samspelet mellan personal och elever betonas, och personalen beskrivs som ett stöd för den mindre erfarna eleven i lärandet. Såväl lärandet som omsorgen som fritidshemmet ägnar sig åt innebär att man kompletterar elevens hem- och skolförhållanden, och även att elevernas tidigare erfarenheter av skola kompletteras. Fritidshemmet har också en möjlighet att föra samman elever med olika bakgrund och skapa kulturella möten, där förståelse och demokratiska värderingar kan utvecklas (ibid.).

Eleverna ska uppleva tiden som fri, genom att de får ägna sig åt saker de uppskattar, vilket förutsätter att eleverna har möjlighet att påverka verksamhetens innehåll (Haglund 2011). Det förutsätter också att eleverna inte tvingas till deltagande i en aktivitet, även om det finns ett lärande att utvinna i aktiviteten, utan bör känna en inre motivation (ibid.). Fritidshemmet bör ses som en tid för aktiviteter som är till nytta för eleven och samhället, samtidigt som de är roliga och lustfyllda. Personalen ska främja goda relationer, jämställdhet och demokratiska värderingar, vilket kräver att personalen är medverkande och aktiv i arbetet, då eleverna inte kan förväntas klara av allt själva (ibid.).

2.2.4 Elevernas inflytande i och ansvar för fritidshemmets verksamhet

För att verksamheten ska kunna utgå från elevernas önskemål behöver eleverna ges inflytande att påverka dess innehåll (Haglund 2011). Detta inflytande är svårt att uppnå, då dolda läroplaner och statusförhållanden mellan elever förmedlar förväntningar på hur eleverna bör vara och tänka, vilket hämmar elevernas möjlighet att ge uttryck för självständiga tankar, enligt en studie av Robinson (2011). Eleverna använder strategier gentemot varandra, i form av minspel, viskningar och tecken, vilka skapar och upprätthåller en form av statusförhållande mellan eleverna, enligt en studentuppsats av Cardelli och Svalin (2014). Detta ställer krav på att personalen är delaktig och lyhörd i situationer där elever ger uttryck för önskemål, vilket kräver att det finns tillräckligt mycket personal som kan ägna den tid som behövs åt att lyssna på varje elev (ibid.). För att eleverna ska kunna vara med och ha inflytande över verksamheten, beskriver Andersson och Bergman (2015) i en studentuppsats, att de också behöver ha kännedom om den, vilket förutsätter utvärdering.

Eleverna har olika möjligheter till inflytande i formella respektive informella situationer, och personal och elever har olika syn på inflytande, vilket kan skapa spänningar i verksamheten (Rönnlund 2013). I formella situationer som klassråd som har tydliga mötesstrukturer, har personal ofta en fostrande tanke, vilket inte stämmer överens med hur eleverna vill att dessa situationer ska se ut. Elevernas intresse och engagemang för att ta ansvar och utöva inflytande växer istället i situationer där de får möjlighet att ta mer plats och pedagogerna mindre (ibid.).

3 Metod

Nedan beskrivs och motiveras vald metod för studien i relation till studiens syfte och etiska respektive praktiska ställningstaganden.

3.1 Val av metod

Syftet med denna studie är att undersöka hur fritidshemspersonal talar om förhållandet mellan fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 och verksamheten i praktiken. I och med detta har fokusgruppsdiskussion valts som metod. Detta ter sig lämpligt eftersom det gör det möjligt att synliggöra såväl uppfattningar och åsikter som bakomliggande resonemang, oavsett om diskussionerna visar på likheter eller skillnader i det informanternas uttrycker (Denscombe 2016).

3.1.1 Kvalitativ metod

Studien har gjorts med en kvalitativ ansats, vilket innebär att forskaren ofta kommer nära det forskningen handlar om, och får en direkt kännedom om ämnet (Ahrne & Svensson 2015). Det ger också möjlighet att anpassa studien efter det som framkommer under insamlingen av empiri då insamling och bearbetning kan ske parallellt (ibid.), något som implementerats i hög grad i denna studie då det som framkommit i fokusgruppsdiskussionerna i mångt och mycket legat till grund för de val som gjorts.

3.1.2 Fokusgruppsdiskussioner

Fokusgruppsdiskussioner kan definieras som ett samtal eller en diskussion mellan personer med en gemensam bakgrund om ett givet ämne. Ämnet bestäms på förhand utifrån studiens syfte med målet att informanternas, under ledning av en moderator, ska diskutera fritt kring detta (Wibeck 2010).

Fokusgruppsdiskussionerna har genomförts med en ostrukturerad metodik, vilket innebär att moderatoren introducerar ett ämne men sedan ingriper så lite som möjligt för att informanternas tankar snarare än forskarens förberedda frågor ska forma diskussionerna (Denscombe 2016). Detta har medfört att moderatoren presenterat studiens syfte och ämnet för diskussionerna, och sedan strävat efter att vara en aktiv lyssnare och att skapa en balans mellan att ta tillvara det som spontant uppkommer i diskussionerna mellan informanternas och att hålla diskussionerna till ämnet genom följdfrågor (Morgan 1997;

Wibeck 2010). Följdfrågorna som använts har baserats på de förda diskussionerna, med utgångspunkt i vad som är intressant och relevant för studien. Vidare har det varit viktigt för moderatorn att uppmuntra och lyssna till informanternas tankar och bibehålla gruppens entusiasm genom att visa intresse och nyfikenhet (Dahlin-Ivanoff 2015), samtidigt som det finns en risk att för mycket uppmuntran kan skapa en normativ och dömande miljö där övriga deltagare inte vågar uttrycka avvikande åsikter (Wibeck 2010).

3.2 Urval

För studien har ett *explorativt urval* (Denscombe 2016) använts, då forskarna haft inverkan på valet av informanter. Grupperna som deltagit har bestått av *existerande listor* (Wibeck 2010) i form av de respektive fritidshemmens arbetslag, vilket haft stor inverkan på det möjliga antalet deltagare. Valet att använda redan existerande grupper gjordes på två huvudsakliga grunder. Dels underlättades rekryteringen och planeringen av respektive diskussionstillfälle (jmf Wibeck 2010). Dels var det av intresse att se hur fritidshemspersonal talar om sitt uppdrag och läroplanens såväl som yttre och inre omständigheters påverkan på detta, i den kontext som denna tolkning görs dagligen. Genom användandet av redan existerande grupper kan informanterna relatera till varandras kommentarer och ställa det i relation till det som sker i deras gemensamma dagliga liv (Kitzinger 1994). Informanterna har också valts ut utifrån att de har en tydlig anledning att förhålla sig till det ämne studien berör, ett så kallat *strategiskt urval* (Wibeck 2010).

För att få ett autentiskt material gjordes valet att inkludera den personal som arbetar tillsammans i arbetslagen. Det har alltså inte funnits krav på att informanterna ska vara utbildade fritidspedagoger eller grundlärare i fritidshem, då studien intresserar sig för de olika verksamheternas förutsättningar i praktiken.

Såväl homogenitet, att informanterna har en gemensam kunskaps- eller erfarenhetsmässig grund, som heterogenitet, att informanterna har olika perspektiv, är viktiga förutsättningar för intressanta diskussioner (Dahlin-Ivanoff 2015). I denna studie har den homo- och heterogenitet som finns i ett arbetslag bestående av personal med olika utbildning, erfarenhet och personligheter men med samma uppdrag och arbetsplats ansetts tillräcklig.

3.2.1 Fokusgruppernas sammansättning

Fyra grupper har deltagit i studien, vid ett tillfälle om cirka 30 minuter vardera, vilket faller inom ramen för Morgans (1997) rekommendation om tre till fem grupper. Respektive fokusgrupp har bestått av tillgänglig personal ur arbetslag vid fritidshem på olika skolor. Antalet informanter har därför varierat, liksom deras bakgrund. Fokusgrupperna har sammanfattningsvis sett ut som följer:

Fokusgrupp	Antal informanter	Utbildad/ej utbildad personal
1	2	2/0
2	3	2/1
3	3	3/0
4	4	4/0

3.3 Insamling och bearbetning av empirin

Fokusgruppsdiskussionerna har spelats in via en mobiltelefon, som testats sedan innan för att säkerställa att det gav acceptabelt resultat. Ljudinspelning har fördelen att apparaten som används kan glömmas bort av informanterna och därmed inte störa lika mycket som exempelvis en videokamera (Wibeck 2010). Detta torde vara särskilt aktuellt när en mobiltelefon används, då det tillhör vanligheterna ligger en mobiltelefon på ett bord när ett samtal förs. En svårighet med ljudinspelningar är dock att det kan vara svårt att veta vem som talar endast baserat på rösten, varför anteckningar bör föras kring vem som talar och vilka inledande ord personen i fråga använder (ibid.). Detta har också gjorts i denna studie då en av forskarna agerat moderator, medan den andre fört sådana anteckningar. Dessa anteckningar har använts som stöd i transkriberingen.

Transkriberingen har gjorts ordagrant, och för tydlighets skull har talspråket gjorts om till skriftspråk. Wibeck (2010) menar att en alltför detaljerad transkribering, där pauser beräknas och samtidigt tal tydligt markeras med mera, är överflödigt vid transkribering av fokusgruppsdiskussioner. Istället har transkriberingen gjorts på ett sätt där en del "hmm" och "mm" har utelämnats, för att få fram en mer flödande text som är lättare att analysera. En del pauser, skratt och spontana ljud eller avbrott, liksom samtidigt tal och

otydliga formuleringar har annoterats i transkriberingen, men det har inte haft någon försvårande inverkan på analysen av resultatet. Analysen har sedan gjorts genom att intressanta teman identifierats utifrån transkriberingarna, och dessa har sedan kopplats till de teoretiska begreppen ur läroplansteorin. I presentationen av resultatet benämns inte de individuella informanterna med fiktivt eller annat namn, utan endast som ”Informant i Fokusgrupp X”, då det som citeras ses som något som framkommit i det gemensamma samtalet, snarare än som ett uttryck för den individuella informantens personliga tankar.

3.4 Genomförande

Inledningsvis togs kontakt med rektorer på olika skolor för att få ett ge information och få godkännande att eventuellt komma ut och besöka skolorna och lämna över missivbrev. Vid kontakten med rektorerna uttryckte de dock en önskan om att få missivbrevet skickat till deras mejl, så att de sedan själva kunde vidarebefordra till fritidshemspersonalen. Under tiden besked inväntades från respektive arbetslag förbereddes och planerades hur fokusgruppsdiskussionerna skulle genomföras, och vilka roller respektive forskare skulle inta. Det bestämdes att en av forskarna skulle agera moderator, medan den andre skulle vara sekreterare, det vill säga föra anteckningar och hantera inspelningsutrustningen. Det ämne som skulle presenteras för informanterna i inledningen av respektive diskussionstillfälle bestämdes också, och utmynnade i att de punkter som sammanfattar fritidshemmets uppdrag i dess kapitel i läroplanen (Skolverket 2016b) skulle presenteras i sin ursprungsform via en medtagen dator och högläsning från moderatören (Bilaga 2).

När arbetslag tagit kontakt och gett sitt godkännande för deltagande bestämdes en tid då forskarna skulle komma ut till informanternas arbetsplats för genomförande av fokusgruppsdiskussionen. Samtliga informanter inväntades och sedan presenterades studiens syfte av moderatören. Information om studiens konfidentialitet och deltagandets frivillighet, som också delgetts i missivbrevet, gavs muntligt, och informanterna gav sedan sitt muntliga godkännande till ljudinspelning av diskussionen. Moderatorns och sekreterarens respektive roll under tillfället beskrevs också för informanterna, som uppmanades att diskutera med varandra och inte rikta sig för mycket mot forskarna i sina resonemang. Sedan lästes diskussionspunkterna (se Bilaga 2) ur läroplanen upp, och ställdes frågan till informanterna: ”Hur skulle ni beskriva ert uppdrag i förhållande till detta [punkterna]”. Därefter gavs ordet över till informanterna, och diskussionerna startade. Under tiden diskussionerna fortlöpte förde sekreteraren anteckningar kring

återkommande begrepp och vem som talade när. Moderatören lyssnade och ställde vid behov öppna frågor för att leda in samtalet antingen på nya banor om ett ämne behandlats under lång tid, eller tillbaka in på studiens ämne om diskussionerna hamnat utanför ramen för detta. Samtliga informanter var i någon grad delaktiga i samtliga diskussioner, även om somliga var så mer än andra. Vid slutet av respektive diskussionstillfälle frågades informanterna om de kände sig nöjda eller om de hade något att tillägga, och därefter avslutades inspelningen och forskarna tackade deltagarna för deras bidrag och påmindes om att om de hade några frågor eller invändningar gällande deras deltagande kunde de ta kontakt när som helst via de kontaktuppgifter som stod i missivbrevet.

3.4.1 Diskussionspunkter

Studien syftar till att undersöka hur fritidshemspersonal talar om förhållandet mellan fritidshemmets kapitel i läroplanen Lgr 11 rev. 2016 och verksamheten i praktiken, och därför har detta kapitel använts som utgångspunkt i fokusgruppsdiskussionerna. I kapitlet beskrivs först syftet med fritidshemmet, sedan sammanfattas detta i punkter och slutligen skrivs det centrala innehållet fram (se Skolverket 2016b). Det är de sammanfattande punkterna som använts som utgångspunkt i diskussionerna, då det är själva syftet och uppdraget som följer därefter som varit studiens syfte. Punkterna lyder som följer.

Genom undervisningen i fritidshemmet ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- pröva och utveckla idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling,
- ta hänsyn till personliga behov av balans mellan aktivitet och vila,
- skapa och upprätthålla goda relationer samt samarbeta utifrån ett demokratiskt och empatiskt förhållningssätt,
- kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften,
- skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer,
- utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, samt
- röra sig allsidigt i olika miljöer samt förstå vad som kan påverka hälsa och välbefinnande (Skolverket 2016b, s. 25.)

3.5 Metodkritik

Utifrån studiens syfte har metoden upplevts väl anpassad, dock finns det några svårigheter som har uppdagats under studiens gång.

Gruppernas storlek såväl som antalet grupper har varit beroende av de arbetslag som velat delta i studien. Rekommendationer för antalet informanter i en fokusgrupp är oftast högre, exempelvis fyra till sex informanter (Wibeck 2010) eller sex till tio informanter (Morgan 1997), än de två till fyra som använts i denna studie. Dock beskriver Morgan (ibid.) att ju mer involverade – det vill säga kunniga eller engagerade – informanterna är i ämnet, desto mindre grupper krävs. Svedberg (ibid.) påpekar att en för liten grupp kan bli för intim, och att det även krävs en uppgiftsorientering och ett innehållsligt utbyte som kommer av större grupper. Det finns också en del fördelar med mindre grupper jämfört med större sådana, såsom goda möjligheter till feedback och respons mellan deltagarna, ett närmare fysiskt avstånd och därmed mer personliga kommunikationsmönster, större flexibilitet och informalitet samt jämnare talarfördelning (Svedberg 2016). En dyad och triad – två respektive tre deltagare – ger dessutom stor möjlighet för deltagarna att vara intima och känna sig delaktiga (ibid.).

Vid två av fokusgrupperna var rektor närvarande vid hela respektive en del av diskussionen, vilket kan påverka de diskussioner som förs i fokusgrupperna. Kanske var informationen som skickades ut inte tillräckligt tydlig med att det enbart var fritidshemspersonal som önskades delta.

3.6 Etiska ställningstaganden

Studien har följt Vetenskapsrådets (2002) etiska principer om *informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekrav*. Ett missivbrev har skickats ut (Bilaga 1) till rektorer och sedan vidarebefordrats till personal inom de relevanta arbetslagen. Detta missivbrev har förklarat studiens metod och syfte i korthet, för att ge de potentiella informanterna en rättvis bild av vad de har att ta ställning till. Eftersom första kontakt och missivbrev har gått via rektorn för respektive fritidshem har ingen muntlig information getts direkt till informanterna inför studien. Dock har kontaktuppgifter varit inkluderade, och informanterna har sedan kontakta någon av forskarna för att ställa frågor och ge sitt samtycke genom att anmäla sitt intresse för deltagande.

Samtycket består således av att informanterna anmält intresse för deltagande, och muntlig information har getts vid respektive diskussionstillfälle. I samtliga fokusgrupper har godkännande för studien getts, Informanterna har både i missivbrevet och vid diskussionstillfället informerats om att deras deltagande är frivilligt och att de har rätt att avbryta detta om de så skulle önska.

Namn på personer och skolor presenteras inte i studien, och i de fall citat görs används generiska benämningar. Inga personuppgifter utöver namn, utbildning och, i vissa fall, antal år som verksam fritidshemspersonal har samlats in för studien.

Fokusgruppernas natur gör att det inte går att garantera anonymitet för informanterna, då mer än en person deltar vid varje tillfälle. Detta har tagits hänsyn till, och kan påverka studien på så sätt att informanterna inte delger sina genuina åsikter. Detta blir särskilt en risk då informanterna arbetar tillsammans dagligen, och det de säger därför potentiellt kan påverka deras arbetssituation. Därför har det varit särskilt viktigt att fokusgruppsdiskussionerna sker respektfullt och sakligt. Denna risk har vägts mot fördelen med att få en insatt grupp informanter som kan ge intressanta resonemang om ämnet studien berör. I studien har ljudinspelning använts för insamling av empirin vid samtalstillfällena, och samtliga informanter har fått ge sitt muntliga samtycke för detta vid respektive tillfälle.

4 Resultat och analys

Fokusgrupperna har, gällande hur fritidshemspersonalen talar om sitt uppdrag och dess förutsättningar med avstamp i fritidshemmets kapitel i läroplanen, visat på olika resonemang och åsikter, vilka nedan kommer att presenteras utifrån övergripande teman och analyseras utifrån läroplansteoretiska begrepp.

4.1 Skapa relationer till och samarbeta med andra fritidshem

Relationer och samarbete på olika sätt lyfts återkommande i fokusgrupperna som en viktig del av uppdraget. Fokusgrupp 1 talar om relationer som en gemensam grund, utifrån vilket fritidshemmet sedan kan ”fånga upp” och arbeta med annat innehåll. Det är när personalen och eleverna och eleverna sinsemellan har skapat stabila relationer som eleverna kan ta in ny information och lära sig. Om eleverna känner oro och bristande gruppkänsla finns inget intresse och ingen ork att ta in nya saker, menar ett av arbetslagen. Fritidshemmen arbetar även på olika sätt för att skapa goda relationer och samarbete mellan fritidshemmet, hemmet, andra fritidshem och samhället.

Flera av fokusgrupperna berättar om samarbete med andra fritidshem särskilt under jul- och sommarlov. Några har ”kolloverksamhet”, där de bedriver uteverksamhet under en eller flera dagar per vecka en period på sommarlovet, medan andra har mer kontinuerliga samarbeten med närliggande fritidshem. Fokusgrupp 2 talar en del om sitt arbete med just kolloverksamheten, och beskriver det som något positivt på flera sätt. Genom att träffa elever från andra fritidshem, med andra bakgrunder och kulturer – både i global och lokal mening – skapas förståelse för olikheter och allas lika värde. De tar som exempel att en del av eleverna från de andra fritidshemmen fastar och har andra matvanor, eller bär slöja, och att detta skapar frågor och diskussioner kring kulturella skillnader. De menar att barnen alltid hittar någon gemensam mark och har roligt tillsammans.

Och sen är det härligt att se hur barnen liksom... oavsett vem man är, var man kommer ifrån, så hittar man någonting som är roligt, 'vill du åka kanot med mig?', eller 'vill du spela fotboll med mig?', att man skapar nya relationer, det är jättehärligt att se.

(Informant i Fokusgrupp 2)

Att lära känna och få förståelse från elever som bor och går i skolan i på olika orter beskrivs också som positivt då eleverna antagligen kommer gå i högstadiet och gymnasiet tillsammans inne i framtiden.

Det är viktigt... För hur det än är när man bor på landet så kanske man inte träffas så mycket kulturellt, och sen en dag så ska man ju mer in till staden, då är det ganska viktigt att man lär sig det här. Vilka är dom, vilka är vi? Men i grunden är vi likadana.

(Informant i Fokusgrupp 2)

För att detta arbete ska bli gynnsamt är det viktigt att personalen har ett förhållningssätt som möjliggör samarbete, och att de föregår med gott exempel.

Att ha en öppenhet, hela, hela tiden alltså. Det går inte... till exempel på kollot så är där, så har man ju vissa ställen där man lämnar sin ryggsäck, till exempel. Det går inte att stanna där hela dagen, utan man måste ju gå runt lite, och prata med de olika fritidshemmen och, kanske andra elever också, så då får man ju med sig alla de här, sitter man där och 'jaha, vad ska vi göra nu?', och bara leker med vårt fritidshem, det funkar inte så, utan man måste ha... köra en öppenhet hela tiden, och då smittar det av sig.

(Informant i Fokusgrupp 2)

Uppdraget i detta sammanhang verkar vara att ge eleverna en bild av ett större sammanhang än den enskilda verksamheten. Urvalet av innehåll, i detta fall kolloverksamhet, förklaras teleologiskt, det vill säga att informanterna talar utifrån vad som önskas uppnås med arbetet, snarare än vad som orsakar det (Linde 2012). De ämnar skapa relationer som är till gagn för eleverna i framtiden, och behöver då föregå med gott exempel. Personalens repertoarer (ibid.) gör sig påminda på så sätt att det förhållningssätt individen har gentemot den egna gruppen och andra grupper beskrivs påverka resultatet av arbetet.

4.2 Samarbete mellan personalen i olika verksamheter

Samarbetet mellan personalen på skolan lyftes vid ett flertal tillfällen i de olika fokusgrupperna. Såväl personlig kemi och trivsel som olika kompetenser beskrevs som viktiga i olika avseenden. I Fokusgrupp 1 diskuterades personalens olika kompetenser i förhållande till uppfyllandet av punkterna som lästs upp ur läroplanen:

- Det är ju bra om man har [olika kompetenser inom arbetslaget] kan jag tycka, sen så ingen förutsättning... men det...
- Fast lite ändå för man ska uppnå alla målen, så hade alla som jobbar på avdelningen bara brunnit för utemiljö, då liksom hade man kanske glömt bort det andra. Eller vi bara skapar hela tiden, då hade... ingen som vill ta tag i rörelsemomenten. Då blir det snedfördelat så.

- Ja det kan det bli men annars, sen är det vårt uppdrag också att försöka få igenom allting... så det är en utmaning [...]. (Dialog ur Fokusgrupp 1)

I Fokusgrupp 3 menar de att de klarar av att uppnå målen, men att de i vissa sammanhang känner att de saknat kompetens, exempelvis gällande iPads. De menar att deras egna förutfattade meningar och bristande kunskap påverkar synen på användningen av dessa, men att de har fått ett lyft genom att gå utbildning för att utveckla sin kompetens.

Informanterna talar här om att personalen i fritidshemmet har både stor möjlighet och stort ansvar att tolka läroplanen för att välja relevant innehåll. Detta tyder på att fritidshemmet är svagt avgränsat och icke-paradigmatiskt, på så sätt att det saknas tydliga förutbestämda riktlinjer för vad som förväntas rymmas inom verksamheten (jmf Linde 2012).

I Fokusgrupp 1 talades det även om att personalen, förutom olika kompetenser, behöver ha ett fungerande samarbete, där de trivs tillsammans och har en gemensam syn på verksamhetens uppdrag. Om de inte har detta menar de att de inte får eleverna med sig. Kemin mellan individerna spelar stor roll, men diskussioner och samtal samt reflektion på såväl individ- som gruppnivå kan skapa en sorts gemensam syn på uppdraget och arbetet i stort som underlättar att alla håller samman. De berättade om ett projekt som alla fritidshem på skolan arbetat med under ett novemberlov, där alla elever fick skapa armband som sedan såldes för att samla in pengar till välgörenhet. Detta projekt upplevdes ge alla inblandade en god känsla och bidrog till att elever och personal kände sammanhållning. Mellan personalen bidrog det till bättre samarbete och förståelse, vilket de lyfter som viktigt för samarbetet mellan personal på en skola:

Känner jag att jag har, drar åt samma så gör jag det här lilla extra, jag ställer upp för dig, och kom och fråga, hjälps åt, så [sammanhållningen] är viktigare än vad man, tror jag egentligen. För du kan ha hur mycket teoretiska bakgrunder som helst utan att liksom att det händer någonting bra för det. (Informant i Fokusgrupp 1)

Fokusgrupp 3 berättade även de att sammanhållningen bland personalen upplevs viktig för arbetet. Det är önskvärt att alla drar åt samma håll, så att arbetslaget, men även resten av skolan, gör det man kommer överens om och strävar mot samma mål. De lyfte specifikt att de planerar tillsammans med förskollärarna, vilket upplevs som positivt:

[...] när vi gör huvudgrovplanering och huvudgrejer då är vi även förskollärarna med sen så är det kanske vi som finplanerar det men jag har ändå alla med oss och alla vill åt samma håll... det är viktigt. (Informant i Fokusgrupp 3)

Personalens repertoarer (Linde 2012) gör sig här alltså påmind i form av hur de arbetar sinsemellan. Eftersom fritidshemmet, som tidigare belysts, tycks ha svag avgränsning och vara av icke-paradigmatisk natur krävs att det finns ett gott samarbete inom personalen för att skapa kontroll över innehållet. Personalen tycks mena på att för mycket påverkan från deras respektive repertoarer försvårar arbetet, och det kan urskiljas en strävan efter att göra fritidshemmet mer paradigmatiskt och avgränsat, för att sedan kunna rama in innehållet (jmf Linde 2012).

4.3 Personalgruppens sammansättning

Olika aspekter av personalgruppens sammansättning lyfts också i den bemärkelse att det finns svårigheter när det saknas kontinuitet. Om många vikarier sätts in eller personal är sjuka eller är hemma för vård av barn, menar informanterna att fokus på uppdraget tappas.

Och då blir det ju bekymmer när man då är borta eller man ”vabbar” eller någon blir långtidssjukskriven eller byter jobb [...] under en period kan det gå lite på sparlåga men det är viktigt att man hittar tillbaka till där man var.

(Informant i Fokusgrupp 3)

För att personalen ska kunna behålla fokus på sitt uppdrag menar informanterna därför att de behöver stöd från rektorn att kunna få denna kontinuitet.

Att man får möjlighet att ha stabilitet... fritidshemmets verksamhet är ju lika viktigt som övrig verksamhet på skolan.

(Informant i Fokusgrupp 1)

De fortsätter reflektera kring utbildad personal, och talar om att de som går ut högskolan har läroplanen färskt i huvudet och en förståelse kring att det sker lärande i fritidshemmet, vilket underlättar den individuella utvecklingen. De menar dock att utbildad personal också kan vara medveten om dessa saker, medan vissa vikarier inte är intresserade av det. Det är således i stor grad upp till var och en om och hur mycket utveckling som kommer ske.

Återigen lyfter informanterna ämnets avgränsning och icke-paradigmatiska natur, samt personalens repertoarers inverkan på innehållet (jmf Linde 2012). De lyfter ramfaktorer

i form av tid och beslut från ledningen (ibid.) som viktiga faktorer för att skapa förutsättningar för personalen att uppfylla sitt uppdrag.

Informanterna lyfter här ramfaktorer (Linde 2012) i form av tid och riktlinjer från rektor, som påverkar deras arbete. De belyser att de behöver tid tillsammans och en rektor som hjälper dem att behålla en kontinuitet i personalgruppen. Uppdraget beskrivs således som beroende av dessa ramfaktorer för att kunna genomföras. Finns inte tiden för att planera och skapa sammanhållning, eller kontinuiteten för att skapa trygghet i personalgruppen, kan inte personalen fokusera på att uppnå det uppdrag de har. Medan det som väljs som viktigt innehåll sker i teleologisk mening, förklaras svårigheterna snarare kausalt, det vill säga att de förutsättningar som råder gör att arbetet fortlöper på ett visst sätt (jmf ibid.).

4.4 Fritidshemmets kapitel i läroplanen kräver tid och underlättar motivering

För att kunna genomföra det de beskriver som sitt uppdrag, samt arbeta mot målen i läroplanen pekar många av informanterna på tid för planering, såväl i grupp som individuellt, som en avgörande faktor. Personalen å sin sida har det ansvaret att de måste se till att själva vara pålästa om sitt uppdrag, medan rektorn spelar en viktig roll i att se fritidshemmet som en viktig verksamhet som bör prioriteras, samt ge fritidshemspersonalen de förutsättningar som krävs i form av tid och annat.

[...] Det svåra är ju inte att göra det, det svåra är att få tiden till att göra det, att fritids måste prioriteras före skola när man är fritidspedagog, och utvärderingsdagar och sådana dagar, att det inte får bli bara skola utan att vi ska prioritera fritids där, och det tycker vi gör så gott vi kan både från rektors håll och vårt håll att vi vill [...].

(Informant i Fokusgrupp 3)

De beskriver att de har en ”väldig förståelse” från sin rektor, och ser detta som en hjälp. Dock önskar de sig fler tillfällen att arbeta med sitt systematiska kvalitetsarbete.

Även Fokusgrupp 4 talar om vikten av att ha ledningen med sig i arbetet, samtidigt som det behöver finnas en tillit till personalen.

[...] Jag menar inte att det är rektorn till exempel att han ska vara inne hos oss då hela tiden men att man har han med sig på tåget för har man inte han med sig då är då jobbar man emot varandra hela tiden ju [...].

(Informant i Fokusgrupp 4)

Återigen görs personalens repertoarer synliga, i form av deras förmåga att ta ansvar (jmf Linde 2012). Ramfaktorer i form av förutsättningar givna av rektorn påverkar i stor utsträckning, vilket också kan tolkas som att rektorn i hög grad bidrar till att avgränsa ämnet, medan personalen kan skapa konsensus utifrån paradigmbegreppet och rama in ämnet (ibid.).

Fokusgrupp 4 lyfter att rektorer ibland har mer fokus på ekonomin snarare än verksamhetens bästa, vilket kan försvåra arbetet. Fokusgrupp 3 lyfter i ett liknande sammanhang att den nya läroplanen har bidragit till att det är lättare att argumentera för verksamheten gentemot kollegor och rektor. Detta leder i sin tur till att fritidshemmet i större utsträckning ges de förutsättningar som krävs.

Sen det som är skönt tycker vi eller jag kanske man ska säga det är att det står ”ska” istället för ”bör”, därför då är det lättare, nu har vi inte haft några större bekymmer med det men det är ändå lättare inför rektorer och kollegor att vi måste få mer tid [...].

(Informant i Fokusgrupp 3)

Förändringen som fokusgrupperna pekar på som positiv är inte så mycket i läroplanens innehåll utan snarare i formuleringen av innehållet, och det enkla faktum att kapitlet existerar. Det faktum att fritidshemmet nu har ett eget kapitel beskrivs som en bekräftelse på att personalen arbetat på rätt sätt, snarare än en omläggning av arbetet. Den förändring som trots allt skett innehållsmässigt talar de om i praktiska termer, där flera informanter pekar på att det har blivit mer målstyrt, att planeringen kommer före aktiviteten medan det tidigare varit nästan tvärtom.

För när jag började jobba då där för en fjorton-femton år sen då var det kanske mer att man planerade en aktivitet och sen såg man vilket mål som det passade in till men nu är det målet först och aktiviteten sen.

(Informant i Fokusgrupp 3)

Att den nya läroplanen ses som en bekräftelse och ett stöd talar de om som någonting som växt och växer fram med tiden. Till en början kunde det kännas svårt att tolka och applicera målen i sin verksamhet, men genom att lägga tid på att bearbeta och diskutera olika aspekter av läroplanen har informanterna istället börjat se det positiva i målformuleringarna. Ett problem som lyfts är att det ändå fortfarande kan vara svårt att analysera, bedöma och reflektera då det saknas tydliga modeller för hur detta ska göras.

Här talas läroplanen om som en ramfaktor i sig och som något som bidrar till att stärka avgränsningen (jmf Linde 2012). Tillsammans med riktlinjer och tid given från rektor

tycks läroplanen ses som ett positivt verktyg som hjälper personalen att rama in och skapa konsensus kring verksamhetens innehåll.

4.5 Samarbeta med föräldrar och komplettera hemmet

En viktig del av personalens uppdrag är att skapa och främja ett gott samarbete med hemmet och föräldrarna, vilket framkommer framförallt i Fokusgrupp 2. För att skapa en god relation till föräldrarna talar informanterna om att se fritidshemmet ”lite som en service”, och att det bör vara lätt för föräldrar att ändra tider och få insyn i verksamheten. De gör bland annat en föräldraenkät, där föräldrarna får uttrycka sina åsikter och där fritidshemmet får möjlighet att antingen ändra sitt arbetssätt eller förklara sitt nuvarande dito för föräldrarna. De tycker att många av föräldrarna är väldigt duktiga på att säga vad de tycker och tänker, vilket underlättar personalens arbete. För att nå ut till föräldrarna använder de sig av såväl en informationstavla på fritidshemmet, som sociala medier och dokumentationsprogram på internet för att informera om vad de gör på fritids. Detta menar de är viktigt både för relationen med föräldrarna, statusen för fritidshemmet och för elevernas lärande. Denna information menar de också hjälper föräldrarna att samtala med sina barn om vad de gör på fritidshemmet.

Och sen väldigt mycket så att, som förälder när man kommer hem och barnen har haft en lång skoldag och så, så är det ju mycket ’jodå, jag vet inte, kanske’, och genom att vi visar vad vi gör, så kan ju föräldern ha ett annat samtal med barnet, att ’vad har du gjort idag, jo men jag ser här, idag hade du... hade ni detta att välja på, vilket var du med på, hur var det?’, och det är ju också en hjälp i hemmet.

(Informant i Fokusgrupp 2)

Fokusgrupp 4 menar att föräldrarna ofta inte ifrågasätter verksamheten, utan framförallt fokuserar på att deras barn har det bra.

[...] men det är inte många föräldrar som ifrågasätter så utan det är som du säger att dem känner bara barnen har det bra, dem vet om att det finns vuxen tillsyn och ja att dem trivs som du säger så är dem ju helt nöjda och det är väl som du säger visst vissa delar måste man styra men sen jag undrar om inte vi börjar styra dem för mycket i många stunder.

(Informant i Fokusgrupp 4)

Flera av fokusgrupperna berättar att de arbetar efter ett ”årshjul”, som delar in året i olika perioder som tillskrivs olika teman. Ett sådant arbetssätt synliggör mål och aktiviteter för

både elever, föräldrar och personal samt skapar en röd tråd i verksamheten, enligt informanterna.

De har också börjat med att, inför varje lov, informera i god tid om vilka aktiviteter som kommer finnas tillgängliga varje dag. Detta gör de för att underlätta för föräldrarna i bokningen av tider. Tidigare har de inte informerat om detta då tiderna inte skulle bokas utifrån aktiviteter, men nu menar de att de vill ge den servicen till föräldrarna.

Och där är ju så att man kanske väljer att vara med på vissa grejer och så, att man flyttar runt med hjälp från farmor och mormor, att vi liksom är öppna med verksamheten att det här gör vi de här dagarna. Och det har varit väldigt positivt.

(Informant i Fokusgrupp 2)

I Fokusgrupp 2 talar informanterna också om att försöka se vad eleverna behöver som de annars fått hemma, och ha detta i åtanke i sin planering.

[...] elever som är på fritids, de är ju egentligen tvungna att vara där, medan vissa barn kanske får åka hem och lägga sig i soffan en stund, tjugo minuter, ta det lugnt där. Där har ju inte de den möjligheten så att den måste finnas här liksom.

(Informant i Fokusgrupp 2)

Och jag tror det är viktigt att de kommer ner i puls, och sen kan de växla upp igen istället för att gå i 190 hela dagen, för det vet man ju själv att det orkar man inte.

(Informant i Fokusgrupp 2)

Även Fokusgrupp 1 lyfter elevernas vardag och alla intryck de då utsätts för, i form av exempelvis tid framför dator eller TV, som något de har i åtanke när de planerar sin verksamhet. Likaså tar de hänsyn till variationen i elevernas levnadsförhållanden såsom stora familjer, trångboddhet, utanförskap i samhället, och så vidare.

Elevernas hemförhållanden och föräldrarnas åsikter kan här ses som något av en ramfaktor (jmf Linde 2012). Personalen tycks försöka skaffa riktlinjer från hemmet och samhället för att sedan bestämma innehållet för verksamheten. Relationen mellan hemmet och fritidshemmet är en sorts tvåvägskommunikation, där personalen med en teleologisk ansats arbetar för att stimulera föräldrar och elever att ge feedback på verksamheten, samt med en kausal dito planerar verksamheten utifrån elevernas och föräldrarnas behov och önskemål (ibid.).

4.6 Anpassa verksamheten efter elevgruppen och lokala förutsättningar

I Fokusgrupp 1 talar de om att med eleverna diskutera samhällsproblem som är aktuella i just deras närområde. De lyfter, som exempel, skadegörelse mot räddningstjänst, ambulans och polis i vissa delar av orten, och frågar sig hur de kan få eleverna att förstå konsekvenserna av sitt eget handlande i ett större perspektiv. De pratar även om att arbeta med idéer och problemlösning i en samhällskontext, där de arbetar med sådant som eleverna kan ta på eller sådant som händer i världen just nu.

[...] Och då har vi lagt till grund kring vad som händer i just de här blandade samhällena, eller blandade, mångkulturella delarna av staden där det är mycket skadegörelse mot räddningstjänst, ambulans och polis. Och hur vi kan då få dem att förstå, vad händer, vad sker, vad... Konsekvenser av ditt eget handlande.

(Informant i Fokusgrupp 1).

Det tycks alltså finnas ett kausalt samband mellan det som händer i samhället och det som anses vara relevant att arbeta med i fritidshemmet (jmf Linde 2012).

De menar att eftersom läroplanens föreskrivna mål för fritidshemmet är väldigt vida, går det att ”få in det mesta” som de arbetar med inom ramen för dessa mål. Fokusgrupp 2 och 3 lyfter samma sak, där de menar att oavsett hur din närmiljö ser ut kan du anpassa din verksamhet till att arbeta mot målen.

[...] man får ju inte låta närmiljön begränsa ens möjligheter utan man får helt enkelt se vilken närmiljö man har, sen får man baka in den i verksamheten.

(Informant i Fokusgrupp 2)

Och sen är ju inte målen så snäva det är ju inte så att ett mål måste göras på exakt detta sättet, utan ett mål har ju säkert tiotal olika sätt att nå dit, så vi kanske inte kan nå dit på det sättet men vi kan nå dit på det sättet istället [...].

(Informant i Fokusgrupp 3)

Skulle det upplevas att det i närmiljön saknas förutsättningar att uppnå vissa mål, återknyter informanterna till uppdraget att samarbeta och samverka med andra fritidshem.

Dessa resonemang tyder på att personalen ser fördelar i den svaga avgränsning som tidigare nämnts, då de menar att det underlättar att anpassa verksamheten efter skiftande förutsättningar (jmf Linde 2012). Det förefaller att personalen upplever sin möjlighet till inramning av innehållet, paradoxalt nog, som stor tack vare avsaknaden av avgränsning,

vilket går emot det Linde (2012) skriver om begreppen, det vill säga att inramning är beroende av stark avgränsning.

En annan faktor som fritidshemmet är beroende av som fokusgrupperna lyfter, är var fritidshemmet ligger och vilka förutsättningar detta ger. Eleverna som bor i området påverkar vilka elevgrupper fritidshemmet har, vilket i sin tur påverkar verksamhetens möjlighet att arbeta efter vissa mål. Miljöerna i närområdet, vilka aktiviteter eleverna ägnar sig åt efter skoltid samt vilka förkunskaper och tidigare skolerfarenheter en elev har påverkar vad verksamheten kan arbeta med:

Om du gått i svensk förskola från du är ett år tills du går i femman då har du ju hunnit gå igenom mycket mer grejer, men har du då barn som [...] varit med i två år...

(Informant i Fokusgrupp 1)

I ett sådant fall menar Fokusgrupp 1 att de kanske arbetar mer med vad de kallar ”basala grejer”, som andra fritidshem kanske tar för givet. Dock menar de att detta även får effekten att eleverna uppskattar ”det lilla” väldigt mycket, de är ”inte kräsna”. De jämför med sina egna erfarenheter.

[...] man kan se sig själv när man var liten man [...] hade varit på Skånes djurpark 14 gånger innan man slutat skolan. [Eleverna] har ju aldrig varit på Skånes djurpark.

(Informant i Fokusgrupp 1)

Även Fokusgrupp 2 är inne på denna linje, där de talar om sitt samarbete med ett närliggande fritidshem, och att de brukar låna deras sporthall. De upplever då att deras elever uppskattar det väldigt mycket, medan det närliggande fritidshemmets elever kanske tar sporthallen mer för givet, eftersom de har tillgång till den i större utsträckning. De menar att det inte alltid behöver ske stora händelser för att eleverna ska uppskatta det de gör.

Och sen just det här att lära sig att det behövs inte så mycket för att få till det lilla.

(Informant i Fokusgrupp 2)

För att ta sig till andra platser tar flera av fokusgrupperna upp kollektivtrafik och beställda bussar som en förutsättning, vilket upplevs som enkelt av de som har det nära till hands medan andra pekar på svårigheterna med att få tider att passa och pengar att räcka till.

[...] men tyvärr så är det inte så i idag utan idag är det pengar som styr och då är det jaha har du femton barn ja men då räcker det med en personal och då tillgodoser vi ju

inte barnen utan då tillgodoser vi ju ekonomin, ledningen [...].

(Informant i Fokusgrupp 4)

I dessa resonemang ställs personalens repertoarer i form av det de själva varit med om, samt ramfaktorer som geografiskt läge, ekonomiska resurser och tillgängliga lokaler (jmf Linde 2012), mot elevernas tidigare erfarenheter. Informanterna beskriver ett kausalt samband mellan elevernas förkunskaper och förväntningar, och det innehåll de beskriver att de arbetar med. De vet vad deras egen elevgrupp varit med om, och utifrån detta kan de ta beslut om vad de behöver erbjuda dem.

4.7 Erbjuder eleverna rekreation och vila

En del av uppdraget som flera av fokusgrupperna belyser är elevernas rekreation och vila. De talar om svårigheten i att definiera rekreation, och det talas om som något väldigt individuellt. Är rekreationer diskuteras är informanterna konsekventa i sitt konstaterande att det som för en person är rekreation kan vara aktivitet för en annan. Detta leder till en komplexitet i strävandet efter att skapa möjligheter för eleverna att få en balans av vila och rekreation i verksamheten.

[...] det behöver inte vara att du ligger helt blickstill på golvet, för någon är det att gå ut och spela fotboll, det är rekreation. (Informant i Fokusgrupp 1)

[...] och det är ju jätteviktigt att ha med sig, för det behöver inte vara så att alla ska sitta och rulla en sådan ”piggit” boll på ryggen på varandra, det kanske de tycker är skitjobbigt. (Informant i Fokusgrupp 2)

Men hitta då vad är rekreation, det är nog väldigt individuell, fast rekreation för mig är kanske inte är det för dig. (Informant i Fokusgrupp 3)

För att möta elevernas individuella behov av rekreation och vila talar fokusgrupperna om att samtala med eleverna och erbjuda olika typer av aktiviteter så att eleverna kan hitta just sitt sätt att koppla av. Fokusgrupp 2 har särskilda rum med mjuka möbler, och betonar vikten av att vara lyhörd och tillåtande när eleverna uttrycker en önskan om någonting. Fokusgrupp 3 har inte samma möjligheter lokalmässigt, men menar också på att det är viktigt att erbjuda och tillåta när eleverna önskar. De menar att för stränga regler kring somliga saker kan vara hämmande för elevernas rekreation, som exempelvis att personalen inte tycker att eleverna ska få sitta vid en dator eller surfplatta. Det är då viktigt att se kritiskt på sina vanor, och att inte bara säga som man brukar.

[...] där har vi sagt att vi ska, alltså prata lite mer med barnen, vad som är rekreation för dem, för det kan ju vara rekreation att sitta vid datorn i en halvtimme, att liksom bara koppla bort allt. Men lokalmässigt så har vi kanske lite svårt att låta barn gå undan när dem behöver.

(Informant i Fokusgrupp 3)

Informanterna i både Fokusgrupp 3 och Fokusgrupp 4 lyfter fritidshemspersonalens roll på arbetsplatsen som en fördel när de ska erbjuda eleverna rekreation, och i allmänhet möta dem i verksamheten. De pekar på att de ofta träffar eleverna både på morgonen, under skoldagen och på eftermiddagen, och därför har goda förutsättningar att möta deras behov även om eleverna kanske inte själva kan uttrycka dem. De kan dock inte veta hur eleverna har det hemma, och måste därför ändå vara lyhörda. De talar om att många elever har många aktiviteter utanför skoltiden, och att rekreation och vila i fritidshemmet därför blir viktigt för många elever, att de ”bara får vara också”.

Ja det är lite så sen vet vi ju hur dem har haft det för vi har ju... träffar ju dem på morgonen och träffar dem hela skoldagen och sen träffar vi dem på eftermiddagen man vet ju inte alls hur dem har haft det hemma och har det på kvällen och har haft det man känner ju barnen tror man men man har ju ändå inte någon aning om hur dem har det de kanske... Rekreation är kanske att springa rundor på fritids fast vi säger till dem att ”gå och gör något”.

(Informant i Fokusgrupp 3)

Även Fokusgrupp 4 talar om att deras roll i skolan som helhet kan vara till fördel i detta avseende. De menar att fritidshemspersonal ofta är ”multipedagoger”, som har och förväntas ha kompetens inom många olika områden.

[...] det är en av våra starka sidor att vi är så flexibla [...] Vi är ju det som de kallar för multipedagoger, vi ska kunna allt, om du är sköterska eller [...] lokalvårdare, lärare, fritidspedagog, ibland är man mamma och ibland är man pappa, så det är, man är allt.

(Informant i Fokusgrupp 4)

Rekreation är en del av uppdraget som skapar mycket diskussion och funderingar hos informanterna. Det förefaller vara ett icke-paradigmatiskt ämne med svag avgränsning, vilket enligt Linde (2012) medför att personalens repertoarer får stort utrymme. Dessa repertoarer drar personalen nytta av, och tolkar samt bestämmer innehåll utifrån ett perspektiv som sträcker sig över en hel dag, och inte enbart över sin egen verksamhet. Det personalen dock beskriver är att de inte själva kan definiera innehållet, utan detta görs utifrån elevernas behov och önskemål. Eleverna får på så vis utrymme att själva ha repertoarer och ha inverkan på innehållet. Det syns också ett kausalt samband mellan vad

eleverna behöver och det verksamheten erbjuder. Inramningen av ämnet överlämnas i någon bemärkelse till eleverna (jmf ibid.).

4.8 Erbjudna olika aktiviteter och utmana eleverna

I fokusgrupperna nämns återkommande att fritidshemspersonalens uppdrag i verksamheten är att erbjuda aktiviteter och innehåll för eleverna, samtidigt som de måste tillgodose elevernas behov. I flera av fokusgrupperna förs resonemang kring huruvida och varför aktiviteter bör vara obligatoriska eller inte.

För hur ska du kunna välja om du aldrig har provat någonting. Hur vet du om denna saken är intressant eller inte om du aldrig har varit med [...] så vi måste erbjuda och få dem att testa på innan dem kan göra ett aktivt val. (Informant i Fokusgrupp 1)

Sen hade vi ju stationer, har vi två dagar i veckan, där barnen själva kan välja olika saker och att alla ska vara med en stund, eller så. (Informant i Fokusgrupp 2)

[...] De tror att de inte vill men när dem sen väl provar så, nittiofem procent tycker det är jätteroligt. Ibland säger dem nej för att kompiserna säger nej, de vill själva egentligen men så vill inte kompiserna, ”äh då vill inte jag heller” så vi har som regel att ha, när vi har planerat aktivitet då är alla med en liten stund sen kan man gå undan och göra vad man vill sen. (Informant i Fokusgrupp 3)

Fritidshemmet måste alltså erbjuda och få eleverna att testa innan eleverna själva kan göra ett aktivt val, som inte enbart grundar sig i kamraternas åsikter eller egna förutfattade meningar. Fokusgrupp 4 poängterar dock att det inte handlar om att tvinga, utan att pusha och utmana eleverna till nya saker.

[...] De som inte är intresserade av någonting försöker man ju göra så dem blir intresserade kanske av någonting annat istället, att man pushar på olika, man jobbar på båda sätten så att säga både tillgodoser och erbjuder. (Informant i Fokusgrupp 4)

Fokusgrupp 2 menar att värden och normer förmedlas via lek, och Fokusgrupp 1 talar dessutom om den fria leken och lekregler, där de upplever att deras elever har svårigheter.

Och våra barn känner jag att de måste alltid träna på den fria leken. [...] Man kan säga ”fri lek, det är jättelätt” men har du inte spelreglerna för den fria leken så är fria leken [inte] speciellt bra. (Informant i Fokusgrupp 1)

Det finns alltså en teleologisk ansats i informanternas resonemang kring dessa frågor (jmf Linde 2012), då de gör aktiviteter obligatoriska eller pushar eleverna att testa nya saker

för att motverka negativ kamratpåverkan. Det kan också ses som att personalen återigen tillskriver eleverna repertoarer, som ska byggas på med nya erfarenheter så att de ska bli mer självständiga och kunna utöva inflytande i framtiden.

Enligt Fokusgrupp 3 krävs det en balans mellan att erbjuda aktiviteter till eleverna och att låta eleverna själva ta initiativ och ansvar. De upplever att de har erbjudit eleverna aktiviteter i för stor utsträckning, och att eleverna därför inte själva kommer med idéer och önskemål. För att motverka detta måste eleverna samtidigt som de erbjuds, också uppmuntras och stötts till att föreslå och realisera aktiviteter själva.

En lärdom som Fokusgrupp 3 berättar om kom utav ett projekt de genomförde där tanken var att stimulera de äldre elevernas entreprenöriella förmåga genom att låta dem visa upp olika experiment för de yngre eleverna. Eleverna delades upp i grupper och personalen förväntade sig att varje grupp skulle välja olika experiment. Det visade sig dock att det experiment som valdes och uppfattades som intressant var det som personalen visade upp för eleverna. De funderar då på om de tvärtom hade behövt erbjuda eleverna mer snarare än mindre.

[...] Vi hade nog behövt presentera kanske tio olika experiment som dem fick välja utifrån men vår tanke var att dem själva skulle leta fram och inspireras av dem här böckerna det var jättehäftigt tyckte vi ju men det blev inte alls som vi hade tänkt då har vi lärt oss av det samtidigt tråkigt att dem inte har ett inre driv själva tycker jag.

(Informant i Fokusgrupp 3)

Återigen går det att utläsa att det innehåll verksamheten behandlar kan tyckas ha svag avgränsning och vara icke-paradigmatiskt (jmf Linde 2012), vilket här tycks skapa svårigheter för eleverna att utöva inflytande och ta initiativ inom verksamheten. Personalen i Fokusgrupp 3 har utnyttjat möjligheten att tolka och deras repertoarer har tagit stor plats, men resonerar att de kanske erbjudit för mycket, och att detta leder till att eleverna blir bekväma och inte tar initiativ. Om detta ställs mot det Linde (2012) skriver om avgränsning, tycks det däremot att personalen, i enlighet med det Fokusgrupp 3 nämner i citatet ovan, bör erbjuda fler alternativ för att bättre avgränsa ämnet för eleverna.

4.9 Låta eleverna ha inflytande och ta ansvar

För att fånga upp elevernas idéer använder sig en del av fokusgrupperna av fritidsråd där eleverna och personalen med jämna mellanrum träffas och diskuterar tankar och idéer

kring vad som är bra eller behöver förbättras i verksamheten, eller vilka aktiviteter de skulle vilja göra i verksamheten. Fokusgrupp 2 nämner också att de har en förslagslåda i vilken eleverna kan lägga lappar med nedskrivna förslag och tankar, som sedan lyfts på fritidsrådet. Elevernas inflytande prioriteras högt, men har vissa begränsningar, menar Fokusgrupp 2.

Att eleverna ska styra mycket vad, så här alltså, då får vi faktiskt, alltså du får ju under normala ramar också, det kan ju inte vara att vi ska åka till Malmö och bara, det är ju typ "once in a lifetime" liksom att vi kan åka ner där och hoppa i den där borgen men, inom normala gränser här. (Informant i Fokusgrupp 2)

Dock kan personalen ha elevernas större önskemål i åtanke när de planerar i ett längre perspektiv, och kanske uppfylla större önskemål under loven.

Det finns alltså ramfaktorer (Linde 2012) som styr i vilken utsträckning eleverna kan få sina önskemål beviljade. Det vore dock rimligt att anta att personalens repertoarer spelar in i denna värdering av vad som är möjligt eller inte att genomföra.

Såväl Fokusgrupp 4 som Fokusgrupp 3 talar om att eleverna kan vara trötta efter en skoldag, och därför helt enkelt inte vill eller orkar vara initiativrika och ansvarstagande även när de är på fritidshemmet.

[...] sen kan man undra då om det är för att det är dem upplever att det är för mycket driv i skolan så att dem inte vill eller alltså man vet ju inte [...] de vill kanske helt enkelt inte dem vill bara vara lediga och då. (Informant i Fokusgrupp 3)

De fortsätter lyfta eleverna är ganska vana vid att få allt serverat, detta menar dem kommer från föräldrarna. Eleverna ska få träna på att våga testa nya saker då man, enligt informanterna, utvecklas genom att misslyckas. Elevernas brist i att tänka själva kan komma från de vuxna som är snabbt framme och talar om hur det ska gå till och vad som förväntas.

Informanterna pekar här på ett kausalt samband mellan bristande inflytande och elevernas vardag i skolan (jmf Linde 2012). De är, liksom tidigare, också inne på att personalen kanske bör ta ett steg tillbaka för att låta eleverna ta initiativ. Genom att ställa detta mot det Linde (ibid.) syns dock en tvetydighet i hur personalen resonerar och det läroplansteorin fastslår, nämligen att personalen upplever att eleverna blir bekväma när personalen avgränsar för mycket, medan avgränsning enligt Linde (ibid.) bidrar till bättre inramning och kontroll av innehållet.

Även Fokusgrupp 2 nämner vikten av att låta eleverna ta initiativ och ansvar för verksamheten. De har anordnat en snickarbod med verktyg och har ett skapanderum där eleverna har fri tillgång till material. Det nämns som viktigt att inte bromsa eleverna i deras skapande för att de, exempelvis, tar för mycket material utan att låta dem samarbeta med varandra och vara kreativa i det aktuella momentet. Samtidigt menar de att det då är viktigt att eleverna också tar ansvar för att städa undan det material de tagit fram.

Alltså har man pysslat, varsågod, ta fram. Men, då plockar man undan efter sig, man torkar av bordet [...] så att man lär sig det, med ansvar [...].

(Informant i Fokusgrupp 2)

Fokusgrupp 2 berättar att de arbetar med läxhjälp, vilket har utvecklats från något personalen erbjuder eleverna utifrån föräldrarnas önskemål, till något eleverna själva tar initiativ till. Som personal i fritidshem beskriver de att de har en uppgift att fånga upp elevers idéer och utveckla dem, och att skapa möjligheter för idéerna att bli verklighet. Detta gäller också när elever själva vill leda aktiviteter.

Och sen är det ju de som vill, kommer och säger liksom att de har, ”Det här och det här såg jag i helgen, kan vi kolla?”, ”Javisst, varsågod. Kan du gå ut på nätet? Du kan titta själv.” och så kommer de med idéer och visar, och skriver ner liksom vad de vill göra och där ”Så här skulle jag vilja göra vidare.”, ”Ja, men hur ska du göra det?”, och så tänker man, tar man in deras idéer och så spånar man vidare på det. Och sen helt plötsligt kanske vi har en elev som håller i just den. (Informant i Fokusgrupp 2)

Det tycks synas en teleologiskt motiverad tanke bakom det arbetssätt som beskrivs ovan (jmf Linde 2012). Personalen vill ta tillvara på elevernas idéer för att de så småningom ska våga ta initiativ och utöva inflytande. Det syns också tecken på att personalen medvetet tonar ner betydelsen av sina egna repertoarer och, likt det som beskrivits under tidigare rubriker, låta eleverna stå för valet av innehåll i någon mån. Personalen överlåter alltså sin möjlighet till tolkning av innehållet till eleverna, och antar en vägledande roll för att hjälpa eleverna realisera sina idéer.

Fokusgrupp 3 vill att eleverna ska vara delaktiga i utvärderingen av verksamheten, men beskriver att det finns svårigheter i att göra utvärdering till något eleverna *vill* vara med i. Detta beror delvis på att eleverna hellre vill leka och göra annat, men en annan försvårande aspekt är att eleverna går hem under dagen och att det är svårt att kontrollera vilka av eleverna som kommer vara med dels under en aktivitet eller ett projekt kontra

vilka som kommer vara med i utvärderingen. Det är också svårt att få eleverna att utveckla sin utvärdering, vilket följer av ett ökat intresse.

De tycker att säger dem det är bra då är det en utvärdering.

(Informant i Fokusgrupp 3)

Viktigt i en utvärdering är att hela tiden ha ett fritidshemsperspektiv snarare än ett skoldito. Informanterna pekar även på att man inte ska ställa för öppna och för ledande frågor, utan försöka hålla sig nära målen och hitta vägar därifrån.

Här kan återigen avgränsningen förklara det personalen beskriver (jmf Linde 2012). Personalen uttrycker att det är svårt att få eleverna att ta ansvar i utvärderingsarbetet, vilket skulle kunna härledas till att eleverna inte har en klar uppfattning av vad det aktuella ämnet eller innehållet är.

4.10 Sammanfattande analys

En del av fritidshemmets uppdrag beskrivs vara att skapa relationer och främja samarbete mellan eleverna och olika delar av omvärlden. Personalen ämnar utgå från elevernas intressen och behov, och väva in detta i ett arbete som knyter an till omvärlden. Fritidshemmet arbetar med exempelvis kolloverksamhet för att träffa på andra människor från andra kulturer i både lokal och global bemärkelse, för att skapa förståelse och respekt för allas lika värde. Personalen måste vara en förebild för eleverna i detta. Det syns en relativt tydlig *avgränsning* gällande vad personalen ser som sitt uppdrag i detta avseende.

I andra delar av verksamheten förefaller det dock finnas svagare *avgränsning*, och det går att utläsa ett motsatsförhållande i informanternas resonemang kring konsekvenserna av detta. Å ena sidan pekar de på att det är svårt att konkretisera vad de ska och förväntas göra i verksamheten och förmedla detta till elever, rektor och föräldrar. Denna tydligare *avgränsning* menas komma från personalen själva, från rektorn eller från styrdokument. Samtidigt syns, i synnerhet gällande elevernas inflytande och ansvarstagande, en tanke om att personalen behöver ta ett steg tillbaka, och avgränsa mindre för att låta eleverna ta mer plats. *Avgränsning* bör ge större möjlighet till *inramning*, medan informanterna snarare pekar på motsatsen i vissa sammanhang. Informanterna menar också på att det underlättar att anpassa verksamheten efter de olika *ramfaktorerna* i form av tid, elevgrupp, styrdokument och så vidare som följd av den svagare *avgränsningen*.

Att fritidshemmet förefaller vara *icke-paradigmatiskt* talar informanterna om som något som kan hanteras via samarbete mellan personal. Genom att samarbeta, diskutera, planera och reflektera kan de skapa den konsensus som annars saknas i ett *icke-paradigmatiskt* ”ämne”. Detta underlättas om personalen är utbildad, då utbildad personal inte kan förutsättas vara villiga att ta det ansvar som krävs i en svagt *avgränsad* verksamhet. Det betonas dock att även personal utan utbildning mycket väl kan bidra och vara ansvarstagande, då det beror på individens inställning till uppdraget och vilja att utvecklas. Oavsett är tid för planering och en god sammanhållning avgörande. Om det blir för stor omsättning på personal, om någon är sjuk eller om vikarier av någon anledning frekvent går in och ut i verksamheten blir det svårt att hålla fokus på målen och verksamheten upplevs tappa i kvalitet.

Personalen behöver stöd från rektor, vilket förutsätter att de har en läroplan som *avgränsar* deras uppdrag så att de kan argumentera, motivera och skapa förståelse för sin verksamhet. Ekonomiska resurser, elevgruppens storlek och sammansättning, verksamhetens geografiska läge nämns också som *ramfaktorer* som påverkar uppdraget. I alla dessa sammanhang finns såväl en *teleologisk* som en *kausal* förklaring i det arbete informanterna beskriver. De arbetar för att skapa medvetenhet hos eleverna, och för att göra dem initiativrika och ansvarstagande såväl i verksamheten som i övriga livet. De arbetar också för att föräldrarna ska engagera sig i verksamheten. *Kausala* samband syns när det talas om omsättningen av elever och personal, eller om elevernas liv i skolan och hemma. Mycket av det som *kausalt* förklarar personalens innehåll ligger utanför verksamhetens ramar; om eleverna har haft en jobbig dag i skolan behöver fritidshemmet erbjuda ett visst innehåll, exempelvis.

Informanterna beskriver att de måste vara förebilder, de måste vara öppna gentemot omvärlden och lyhörda gentemot föräldrar och elever. De pekar också på att deras *repertoarer* inte alltid innefattar det de behöver arbeta med. Detta tar sig uttryck genom att de beskriver att de saknar kompetens gällande iPads, vilket de menar kan påverka deras förmåga att använda sådan teknologi i verksamheten i pedagogiskt syfte. Det tar sig också uttryck när de talar om rekreation, där de menar att de omöjligen kan veta exakt vad rekreation innebär för den individuella eleven, som då tillskrivs en egen *repertoar* som får vara med och påverka verksamheten.

5 Diskussion

Nedan diskuteras resultat och analys utifrån relevant litteratur. I resultatet har ett antal intressanta områden identifierats, och det är utifrån dessa områden som diskussion förs.

5.1 Fritidshemmets kapitel i läroplanen skapar avgränsning och en gemensam begreppsvärld för personal och rektor

Studiens syfte är att undersöka hur fritidshemspersonal talar om förhållandet mellan fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 och verksamheten i praktiken. I detta förhållande visar resultatet på att det skett en del förändringar, framförallt i positiv mening.

Resultatet visar på att fritidshemmets kapitel i läroplanen bidrar med en tydligare avgränsning, exempelvis genom att det står ”ska” istället för ”bör”, och talar om att det är positivt att i någon mån komma bort från ett för starkt omsorgsfokus. Det talas om att det nu är lättare att argumentera för fritidshemsverksamheten gentemot kollegor och rektor, samtidigt som fritidshemspersonalen får ta ett stort ansvar. Verksamheten blir mer målstyrd och personalens kompetens och ansvar belyses (jmf Renblad & Bodin 2012). Ansvaret för att skapa förutsättningar för implementeringen av läroplanens mål ligger hos rektorn, medan ansvaret för själva tolkningen och implementeringen ligger hos personalen (ibid.).

Införandet av ett eget kapitel för fritidshemmet kan därför utläsas ha haft en positiv inverkan på de undersökta fritidshemmets verksamheter, då den bidragit med avgränsning och underlättat att synliggöra vilka förutsättningar som krävs. Haglund (2011) betonar dock att det saknas detaljerade beskrivningar kring vad exempelvis rimlig storlek på elevgruppen eller hur mycket planeringstid personalen ska få. Det är därför viktigt att personalen ger möjligheter för föräldrar och elever att komma med synpunkter som signalerar när något inte står rätt till (ibid.).

5.2 Uppdraget kräver tid, samarbete och kontinuitet

Vilka förutsättningar behöver då personalen för att utföra sitt uppdrag? Tid för planering och för att skapa sammanhållning mellan personalen är en ramfaktor som lyfts framkommer i resultatet som något som kan hjälpa personalen och rektor skapa en gemensam bild av vad som är fritidshemmets uppdrag. Genom att få tid till att planera

tillsammans kan personalen lära känna varandra, konkretisera mål och skapa gott samarbete och normer inom personalgruppen (Nilsson 2016). Den tid och möjlighet arbetslaget får till samarbete beskrivs av Nilsson (ibid.) som avgörande för att skapa gott samarbete i ett arbetslag, och denna uppfattning synliggörs också i resultatet av denna studie. Det som i sin tur lyfts som viktigt för att rektorn ska ge denna tid, är att rektorn har förståelse för och prioriterar fritidshemmets verksamhet, för vilket fritidshemmets kapitel i läroplanen spelat en viktig roll. Ludvigsson (2009) menar att personal och ledning behöver ha en gemensam begreppsvärld, innefattande begrepp och gester, så att de kan kommunicera på ett meningsfullt sätt. Möjligen kan, eller kanske rentav bör, denna gemensamma begreppsvärld ta sitt avstamp i fritidshemmets kapitel i läroplanen? Det kan tolkas som att den gör det bland de fritidshem som deltagit i denna studie, då de talar om att fritidshemmets kapitel i läroplanen underlättat för dem att motivera sin verksamhet för rektorn. Återigen har alltså läroplanen medfört något positivt i form av ökad förståelse mellan ledning och personal.

Det är också viktigt, eftersom fritidshemmet förefaller ha en svag yttre avgränsning, att personalen tar extra stort ansvar att själva tolka och urskilja vad som är viktigt i uppdraget. Personalens ansvar understryks av såväl Granström och Lander (2000) som Svedberg (2016), där de förstnämnda också menar att, förutom organisatoriska förutsättningar i form av exempelvis planeringstid, personalen på individnivå behöver ha en vilja eller ett önskemål att utvecklas (Granström & Lander (2000)). Resultatet visar att informanterna har denna vilja, och de intar ett självreflekterande perspektiv gällande det ansvar och de utmaningar de står inför i sitt uppdrag. De verkar också trivas i någon mån i den svaga avgränsning som fritidshemmet har, då de betonar att det underlättar att anpassa verksamheten efter skiftande behov om målen är breda.

Det lyfts också svårigheter i den svaga avgränsningen och icke-paradigmatiska kulturen, särskilt då omsättningen av personal blir stor på grund av sjukdom eller liknande. Att personal är utbildad och delar en gemensam syn på uppdraget förefaller också vara av stor vikt (jmf Haglund 2011). Resultatet visar på att det fritidshemspersonalen ser svårigheter när vikarier och utbildad personal kommer in sporadiskt i verksamheten, då det inte finns några garantier för att de har respekt för uppdraget. En konsekvens av detta kan bli att det målstyrda arbetet bli lidande och ”gå på sparlåga”, som informanterna uttrycker det. Det är alltså viktigt att för såväl elevernas, personalens och verksamhetens

bästa att ansträngningar görs för att få in kompetent personal. Personalens lämplighet beskrivs dock inte vara beroende av utbildning, utan det resultatet pekar på är att individens vilja och förmåga att arbeta och samarbeta målinriktat och för utveckling är det viktigaste.

5.3 Fritidshemspersonalen ska tillgodose elevernas behov och önskemål utifrån ett individ- och samhällsperspektiv

Innehållet i fritidshemmet bör utgå från eleverna, det är deras intressen och behov som ska styra vilket innehåll som väljs (Haglund 2011; Skolverket 2016b). Haglund (2011) menar att fritidshemmet måste arbeta på så att eleverna inte tvingas till deltagande utan istället stimuleras och uppmuntras, och att en känsla av inre motivation behöver infinna sig, vilket även resultatet av denna studie pekar på. Personalen må planera aktiviteterna, och de ska vara lärorika och nyttiga ur såväl ett elev- som ett samhällsperspektiv, men eleverna måste uppleva det som lustfyllt och roligt på samma gång (ibid.). Resultatet av denna studie visar på att det finns en poäng i att göra vissa aktiviteter obligatoriska. Genom att, i brist på ett bättre ord, ”tvinga” eleverna till deltagande åtminstone en kort stund i en aktivitet kan ha en positiv effekt då det kan skapas ett intresse som inte tidigare funnits inom eleven. Genom att prova nya saker tillägnar de sig erfarenheter och kan då i framtiden känna en större lust till nya saker. Om allt deltagande är frivilligt riskerar elevernas förutfattade meningar och statusförhållanden sinsemellan ta överhanden och förhindra att lärande och nya erfarenheter sker. Det är således en fråga om i vilken grad målen rättfärdigar medlen, då en förutsättning för att skapa en inre motivation hos eleverna är att de får uppleva nya saker och själva upptäcka det lustfyllda. ”Tvång” kan alltså av resultatet av denna studie utläsas vara en förutsättning för att uppnå frivillighet. Till exempel kan det vara intressant att fråga sig om eleverna hade önskat en aktivitet som kolloverksamhet om inte personalen erbjudit den? Om det dras till sin spets har ju eleverna tvingats att åka med på kolloverksamhet, vilket enligt Haglund (2011) inte är önskvärt. Samtidigt påpekar bland andra såväl Haglund själv som Skolverket (2016b) att undervisningen i fritidshemmet ska bidra till lärande och ge eleverna erfarenheter de annars inte hade fått. Hur kan då planeringen utgå ifrån elevernas önskemål, om dessa önskemål i sin tur är beroende av de nya erfarenheter de har fått i fritidshemmet genom, mer eller mindre, obligatoriska aktiviteter?

Elevernas intressen och önskemål bör sättas i första rummet (Haglund 2011). Resultatet av denna studie visar att informanterna ser på sina egna förkunskaper och kompetenser som en faktor som spelar in i avgörandet av innehåll. Saknar personalen kunskap om ett innehåll, kan de inte heller använda detta i pedagogiskt syfte. Om eleverna har ett intresse av att spela på datorer eller iPads, bör de också få göra detta om tiden i fritidshemmet ska kunna vara meningsfull (Cato & Böcker 2015; Haglund 2011). Resultatet av denna studie visar på att det viktigt för personalen att få möjlighet att utbilda sig inom sådana områden, för att deras egna förutfattade meningar inte ska ta överhanden gentemot elevernas fritidsintressen.

Resultatet visar också på att personalen inte sitter på alla svaren, och varken kan eller bör ha kunskap om allt innehåll. I vissa fall behöver personalen vara medveten om sin egen oförmåga att kunna definiera ett innehåll, och då istället inkludera eleverna i detta. Ett exempel på sådant innehåll rekreation och vila, vilket enbart kan uppnås utifrån den individuella elevens behov. Resultatet pekar också på att fritidshemspersonal har fördel av att arbeta inom skola under dagarna, då detta ger dem möjlighet att ha ett helhetsperspektiv på individerna då de träffar dem både före, under och efter skoltid.

Det är också en fråga om önskemål eller behov ska ta överhanden i planeringen. Resultatet visar på att personalen behöver ta hänsyn till ramfaktorer som ekonomiska resurser, tid och geografiska miljöer när de ska utgå från elevernas önskemål. Det går inte att åka på utflykter om inte pengar eller tiden finns till resan. Personalen behöver också utgå från fritidshemmets geografiska läge när de planerar verksamheten. Informanterna i studien planerar kolloverksamhet utifrån en tanke om att erbjuda eleverna miljöer som de annars inte har tillgång till, samtidigt som de skapar möten och relationer mellan eleverna och människor från andra kulturer på lokal och global nivå. Informanterna talar mycket om dessa möten som en viktig del i sitt uppdrag, då eleverna behöver ha förståelse och kännedom om mer än sin omedelbara närhet då de i framtiden kommer träffa på människor från olika platser med olika kulturer. Detta sätt att arbeta med relationer och kulturella möten beskriver Haglund (2011) som en möjlighet fritidshemmet har, och som bör arbetas efter.

Resultatet av denna studie visar också att personalen behöver ta hänsyn till elevernas tidigare erfarenheter av skola och fritidshem. Beroende på dessa tidigare erfarenheter kan en aktivitet vara väldigt lärorik och uppskattad av en individ eller grupp, medan samma

aktivitet tas för givet av en annan. Varje verksamhet måste således utgå ifrån sina egna förutsättningar för att kunna skapa meningsfull och lärorik fritid för eleverna.

5.4 Personal måste tillsammans med elever och föräldrar definiera verksamheten

Som beskrivits utifrån det läroplansteoretiska perspektivet medför en icke-paradigmatisk kultur och en svag avgränsning att personalens repertoarer tar en betydande roll i skapandet av innehållet (Linde 2012). Det finns en svårighet i att implementera ett föreskrivet innehåll då individen alltid gör en tolkning och på ett eller annat sätt ger uttryck för moraliska värderingar (Norberg 2006). För att remediera detta krävs ett organiserat utvärderings- och självreflekterande så att dessa värderingar blir synliga (ibid.). Resultatet av denna studie pekar också på detta som en viktig aspekt, men det visar sig också att det är svårt att arbeta med utvärdering av verksamheten på grund av den svaga avgränsningen. Även om fritidshemmets kapitel i läroplanen bidragit till starkare avgränsning, är den fortfarande relativt svag i jämförelse med skolan. Att behålla ett fritidshemsperspektiv i utvärderings- och bedömningsarbete beskrivs därför i denna studies resultat som svårt. Här bör därför frågan ställas om läroplanens beskrivning av fritidshemmets uppdrag är tillräckligt tydlig. Å ena sidan ges personalen ett utrymme som de verkar trivas med och värna om, å andra sidan behöver personalen ha tydliga riktlinjer för att kunna utvärdera på ett meningsfullt sätt.

För att möjliggöra utvärdering av verksamheten visar denna studies resultat på att fritidshemmet behöver ge såväl elever som föräldrar möjlighet att komma med kritik och idéer. Föräldrarna kan delta i enkäter om verksamheten, samt uppmuntras att delge sina tankar med personalen. För att möjliggöra detta behöver personalen informera på olika sätt om vad som sker inom verksamheten, så att föräldrarna har något att ta ställning till.

Förhållandet mellan utvärdering och elevernas inflytande är komplext. För att eleverna ska kunna utöva inflytande krävs utvärdering av verksamheten (Andersson & Bergman 2015). Samtidigt framgår av resultatet av denna studie att elevernas inflytande ses som en förutsättning för en meningsfull utvärdering. Eleverna måste få möjlighet att ta ansvar och utöva inflytande, vilket kan ske via exempelvis fritidsråd och förslagslådor. Detta ger dock inte alltid tillfredsställande resultat, då eleverna oftast enbart önskar sådant de redan gjort, snarare än kommer med nya förslag. Resultatet visar att det finns en tanke om att

personalen behöver ta ett steg tillbaka, för att lämna utrymme för eleverna att komma med initiativ. Fokus torde dock ligga på att se det inflytande eleverna utöver spontant, vilket också lyfts i studien. Detta får enligt studiens resultat till följd att eleverna utövar mer inflytande, tar mer ansvar och engagerar sig mer i verksamheten (jmf Cardelli & Svalin 2016; Rönnlund 2013). Detta arbete kräver dock att det finns tillräckligt mycket personal, så att varje elev kan få möjlighet att få stöd i det spontana (Cardelli & Svalin 2016). När personalen tar en vägledande roll kan detta bidra till att eleverna blir mer motiverade, och det är viktigt att personalen är delaktig och aktiv i arbetet med att stötta eleverna (Haglund 2011).

Om personalen inte är tillräckligt delaktig och ger tillräckligt stöd, finns en risk att eleverna genom olika former av signaler påverkar varandra genom att utnyttja statusförhållanden (Cardelli & Svalin 2016). Dolda läroplaner och kulturer i verksamheten förmedlar också förväntningar på hur elever bör vara och tänka, vilket hämmar elevernas möjlighet att tänka självständigt (Robinson 2011). Det är således inte utan risk personalen, som beskrivs i denna studies resultat, tar ett steg tillbaka. Detta belyser ett intressant problem, där personalen å ena sidan måste vara konstant delaktiga och vägledande för att erbjuda samtliga elever en rättvis möjlighet till genuint inflytande, samtidigt som personalen inte får ta över och skapa en miljö där eleverna enbart föreslår sådant som de tror att personalen vill höra.

5.5 Sammanfattande diskussion

Denna studie har haft som syfte att undersöka hur fritidshemspersonal talar om förhållandet mellan fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 och verksamheten i praktiken. Utifrån detta har tre forskningsfrågor ställts.

Den första frågan – *Hur beskriver fritidshemspersonal sitt uppdrag utifrån målen för verksamheten som beskrivs i fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016?* – besvaras utifrån studiens resultat som att personalen ska föregå med gott exempel och vara förebilder, låta eleverna agera i nuet och vara en vägledare i det eleverna tar initiativ till. Samtidigt är fritidshemspersonalen förmedlare av nya erfarenheter och har i uppdrag att erbjuda sådant som eleverna behöver och önskar, så att fritiden för eleverna upplevs som meningsfull. Tillsammans med eleverna tolkar de läroplanens mål och skapar innehållet i verksamheten, och har som uppdrag att skapa en miljö där eleverna utövar ett genuint

inflytande. De har också ett uppdrag gentemot rektor och föräldrar att informera, motivera och argumentera för sin verksamhet. Det lyfts frågeställningar kring balansgången mellan frivillighet och att skapa nya erfarenheter, samt mellan elevernas inflytande och personalens stöd.

Den andra frågan – *Vilka förutsättningar beskriver fritidshemspersonal som nödvändiga för att utföra sitt uppdrag?* – besvaras med att fritidshemspersonalen behöver få tid till planering tillsammans, både inom arbetslag och med resten av skolan samt rektor, för att skapa goda samarbetsförhållanden. De behöver skapa en ömsesidig förståelse mellan rektor och personal, för vilken fritidshemmets kapitel i läroplanen är en hjälp. De behöver kontinuitet i personalgruppen för att kunna arbeta långsiktigt mot målen de tillsammans satt upp för verksamheten. De behöver ekonomiska resurser och möjligheter att ta sig till olika miljöer och samarbeta med olika verksamheter för att skapa relationer och nya erfarenheter för eleverna. En god kontakt med föräldrarna behövs också, där fritidshemspersonalen behöver informera om verksamheten så att föräldrarna kan ge sina synpunkter, vilka sedan kan ligga till grund för utveckling av verksamheten. Det är också en nyckelfaktor att personalen på individnivå har ett driv och en vilja att utvecklas och arbeta mot målen, såväl på egen hand som tillsammans med varandra. Detta förutsätter inte nödvändigtvis att personalen är utbildad, utan det krävs att individen själv innehar dessa förmågor.

Den tredje frågan – *På vilket sätt beskriver fritidshemspersonal att fritidshemmets kapitel i Lgr 11 rev. 2016 har påverkat deras arbete?* – besvaras med att läroplanen utifrån studiens resultat haft en i huvudsak positiv inverkan på verksamheten och uppdraget. Det har bidragit med att skapa en tydlighet som möjliggör för fritidshemspersonalen att argumentera för sin verksamhet och skapa en gemensam syn på sitt uppdrag, samtidigt som det är bred nog för att kunna formas efter verksamheternas skiftande förutsättningar. Det är en bekräftelse på det fritidspersonalen redan gör och har gjort under lång tid, samtidigt som det betonar ansvar och ställer krav på utvärdering och utveckling av verksamheten. En svårighet som studiens resultat visar på är dock att kapitlets breda formuleringar gör det svårt att utvärdera och bedöma verksamheten. Föräldrar och elever måste därför inkluderas i definieringen av verksamheten, och utifrån denna kan sedan utvärdering ske.

Avslutningsvis finns det en andemening hos informanterna att deras uppdrag består av att fylla verksamheten med nyttigt innehåll utefter lokala förutsättningar och elevernas behov. De framhåller att de inte låter sig bli begränsade av hinder, utan det gäller att se vilka förutsättningar som finns och forma verksamheten utifrån det. Som en av informanterna uttrycker det: ”Det behövs inte så mycket för att få till det lilla.”

5.6 Fortsatt forskning

Resultatet av denna studie lyfter intressanta frågor kring teman rörande fritidshemspersonal, deras uppdrag och verksamhetens förutsättningar, i förhållande till styrdokument. Fortsatt forskning utifrån denna studie skulle kunna ägnas åt att undersöka elevinflytande i fritidshemmet, på liknande sätt som studierna av Norberg (2006), Robinson (2011) och Rönnlund (2013) gör med skolan som plattform. Det förefaller finnas en osäkerhet kring hur stor plats personalen får och bör ta när eleverna ska utöva inflytande, vilket vore intressant att studera vidare. Hur kan fritidshemmet garantera att eleverna får utöva genuint inflytande i verksamheten, när såväl personal som kamrater på olika sätt förmedlar mer eller mindre dolda moraliska och hierarkiska signaler?

Intressanta frågeställningar lyfts också gällande fritidshemmets frivillighet och huruvida, eller i vilken utsträckning, personalen ska och bör planera obligatoriska aktiviteter. Hur skapas nya erfarenheter och ny kunskap om eleven, som skapare av innehåll, uteslutande väljer sådant som är bekant och tryggt, alternativt väljer utifrån påverkan från kamrater? Personalens närvaro problematiseras i denna studie i sådana frågor, där de både ska vara lyhörda för elevernas intressen och behov, samtidigt som de behöver tillgodose dessa utifrån ett "nyttighets-perspektiv". Hur kan denna balansgång klaras av? Hur kan det säkerställas att det eleverna önskar och det som är nyttigt sammanfaller på ett naturligt sätt?

En annan intressant aspekt som lyfts i denna studie som skulle kunna göras vidare forskning på är relationen mellan föräldrarna och fritidshemmet. Hur skapas denna relation, och hur kan den utnyttjas för att förbättra verksamheten för eleverna, och inför framtiden?

Referenser

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber, ss. 8-16.
- Andersson, S. & Bergman, J. (2015) "Jag är nöjd med allt fröknar bestämmer!" – En studie kring elevers tankar och upplevelser om elevinflytande. Studentuppsats. Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- Cardelli, I. & Svalin, J. (2014) *Barns inflytande – i en målinriktad, resultatstyrd fritidshemsverksamhet*. Studentuppsats. Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- Cato, R. & Böcker, P. (2015) *En ny generation av lärande – en kvalitativ studie om fritidspedagogers upplevelser av datorspelande*. Studentuppsats. Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- Dahlin-Ivanoff, S. (2015) Fokusgruppsdiskussioner. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber, ss. 81-92.
- Denscombe, M. (2016) *Forskningshandboken*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Granström, K. & Lander, R. (2000) Samverkan och planering – Två indikatorer på skolans styrningskultur. *Utbildning & Demokrati*, 9 (2), ss. 75-85.
- Haglund, B. (2011) Fritidshemmet – en arena för omsorg och lärande. I Lärarförbundet. *Lära, leva, utvecklas – Aspekter på fritidspedagogik och lärande*. Lärarförbundet, ss. 25-31.
- Kitzinger, J. (1994) The methodology of Focus Groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16 (1), ss. 103-121.
- Linde, G. (2012) *Det ska ni veta! En introduktion till läroplansteori*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Ludvigsson, A. (2009) *Samproducerat ledarskap – hur rektorer och lärare formar ledarskap i skolans vardagsarbete*. Diss. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.
- Morgan, D. L. (1997) *Focus groups as qualitative research*. 2. uppl. SAGE Publications.

- Nilsson, B. (2016) *Samspel i grupp – Introduktion till gruppdynamik*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Norberg, K. (2006) Morality at the margins: a silent dimension of teaching and learning. *J. Curriculum Studies*, 38 (2), ss. 189-204.
- Renblad, K. & Brodin, J. (2012) Kvalitén i förskolan påverkar barns välbefinnande. Några förskolechefers syn på den nya läroplanen och kvalitet i förskolan. *Socialmedicinsk tidskrift*, 89 (4-5), ss. 416-424.
- Robinson, C. (2011) Children's rights in student voice projects: where does the power lie? *Education Inquiry*, 2 (3), ss. 437-451.
- Rohlin, M. (2011) *Fritidspedagogik och lärande*. I Pihlgren A. S. (Red.) (2011) *Fritidshemmet*. Lund: Studentlitteratur.
- Rönnlund, M. (2013) Elevinflytande i en skola i förändring. *Utbildning & Demokrati*, 22 (1), ss. 65-83.
- Skolverket (1994) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2014) *Allmänna råd med kommentarer för kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016a) *PM Fritidshem, elever och personal*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016b) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet Lgr 11 rev. 2016*. 3. uppl. Stockholm: Skolverket.
- Svedberg, L. (2016) *Gruppsykologi – Om grupper, organisationer och ledarskap*. 6. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.
- Wibeck, V. (2010) *Fokusgrupper: om fokuserade gruppdiskussioner som undersökningsmetod*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1 – Missivbrev

Detta missivbrev skickades ut till rektorer på skolor i den kommun studien utfördes i:

Hej!

Vi är två studenter som läser sjätte och sista terminen på grundlärarprogrammet med inriktning mot fritidshem vid Högskolan Kristianstad. Vi är just nu i gång med vårt examensarbete om 15 högskolepoäng som kommer att handla om fritidshemmets uppdrag och praktik, och hur fritidshemspersonalen ser på relationen däremellan.

Vi vill genomföra fokusgruppsdiskussioner om cirka 30-45 med ert arbetslag där ni kommer få diskutera frågor rörande bland annat läroplanen och er yrkespraktik. Om ni har möjlighet så kommer vi gärna ut till er arbetsplats vid en tid som passar er, helst under februari månad. Vi kommer att dokumentera diskussionerna genom ljudupptagning.

Deltagandet i studien är helt frivilligt och kan avbrytas av deltagaren när som helst. All information kommer att behandlas konfidentiellt, och i studien kommer fiktiva namn att användas.

Vi hoppas att ni i ert arbetslag på fritids skulle vilja ställa upp på en sådan fokusgruppsdiskussion. Hör gärna av er till oss via någon av mejladresserna nedan.

Med vänliga hälsningar

Fredrik Lindberg

Emil Wikbourn

Bilaga 2 – Diskussionspunkter

Följande punkter ur läroplanens kapitel för fritidshem lästes upp inför, och visades på en datorskärm under, diskussionerna:

Genom undervisningen i fritidshemmet ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- pröva och utveckla idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling,
- ta hänsyn till personliga behov av balans mellan aktivitet och vila,
- skapa och upprätthålla goda relationer samt samarbeta utifrån ett demokratiskt och empatiskt förhållningssätt,
- kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften,
- skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer,
- utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, samt
- röra sig allsidigt i olika miljöer samt förstå vad som kan påverka hälsa och välbefinnande (Skolverket 2016b, s. 25)